

Падарожжа ў БССР
Тэма нумару.
старонкі **4–13**

Разьдзяюць
«Народную волю» апісалі цалкам.
старонка **2**

Мэгакрыжаванка
Алімпіяда левым вокам, «Мужыцкая праўда» Андрэя Хадановіча, прыватныя абвесткі...
старонка **16**

З УСІХ СТАРОН

Керы ці Буш?

Прэзыдэнцкая кампанія ў ЗША ўступіла ў гарачую фазу. Першае афіцыйнае абвешчанае кандыдата ў прэзыдэнты адбылося на канвэнце (перадвыбарным сходзе) Дэмакратычнае партыі. Бязь лішніх дыскусій ім стаў сэнатар Джон Керы. У сваёй намінацыйнай прамове Керы паабяцаў аб'яднаць краіну ды вярнуць павагу да Амэрыкі ў сьвеце. Камэнтар Сержука Вінаградава на старонцы 14.

.....
А Д Р Э Д А К Ц Ы

Памажыце «Нашай Ніве»

Фонд выдання газэты «Наша Ніва» зьявляецца да чытачоў «НН», суродзічаў, беларускіх арганізацый з просьбай аб фінансавай дапамозе. Крызыс, што паўтараецца штолега праз сэзоннае паніжэньне продажу, сёлета асабліва цяжка — прычыны ў незвычайнай фінансавай дыскрымінацыі газэты дзяржаўнымі манапалістамі. Газэта патрабуе Вашай тэрміновай падтрымкі, каб застацца якасна. Такая газэта, як «НН», ня можа выдавацца без апоры на грамаду сваіх чытачоў. Тэл. 284-73-29, 613-32-32, 707-73-29. E-mail nn@promedia.by. Адрас 220050 Менск а/с 537.

Машэрава супраць Лукашэнкі

Дачка Пятра Міронавіча байкатуе выбары 17 кастрычніка, каб разьвязаць сабе рукі

Дэпутатка палаты прадстаўнікоў Наталья Машэрава вырашыла ня браць удзелу ў выбарах 17 кастрычніка. Пра гэта яна заявіла ў інтэрвію радыё «Свабода»: «Вось я прайду і буду зноў там сядзець і ў меншасці націскаць кнопкі. Справа ня ў тым, што мы там добрыя ці дрэнныя. Трэба прынцыпова мяняць статус парламэнту, ня проста пашыраць паўнамоцтвы, а канцэптуальна мяняць стаўленьне да заканадаўчай галіны ўлады. Я ня бачу там ніякай магчымасці, мне цяжка там працаваць і быць зьвязанай па руках і нагах... Не хачу. Хачу быць палітыкам».

Для спн.Машэравай быць палітыкам — значыць быць вольным у сваіх ацэнках і дзеяньнях. Н.Машэрава, дачка былога першага сакратара ЦК КПБ, цяпер аддае перавагу не камуністычнай, а сацыял-дэмакратычнай ідэалёгіі. «Камуністычная ідэалёгія, натуральна, у гэтым тысячагодзьдзі ў чыстым выглядзе ўжо ня можа быць рэалізаванай. Проста гэта неразумна».

Што да магчымага свайго ўдзелу ў прэзыдэнцкіх выбарах 2006 г., то цяпер на гэтую тэму Н.Машэрава гаварыць ня хоча, бо пакуль ніякага рашэньня не прымала. У 2001 г. Н.Машэрава ў апошні момант спалохалася, нягледзячы на імклівы рост свайго рэйтыngu, зафіксаваны сацыялягамі пасля аднае яе заявы пра гатоўнасьць баятавацца. З уласцівай ёй асьцярожнасьцю філэляг Машэрава правяла пяць гадоў у палаце ў цені шумнай «Рэспублікі».

Працяг на старонцы 2.

АНДРЭЙ ЛЯНКЕВІЧ

Аналіз спажываньня прадуктаў у залежнасьці ад узроўню даходаў паказвае, наколькі абмежаваныя даходы беларусаў. Найбольш заможная група спажывае ў 2–3 разы больш ежы, чым найбяднейшая. Багатыя зьядаюць у тры разы больш мяса, у два разы больш рыбы і агародніны, у чатыры разы больш садавіны, чым бедныя. На Захадзе з павелічэньнем даходаў сям'і спажываюць прадуктаў, наадварот, скарачаецца.

PHOTO BY MEDIA.NET

СТАТЫСТЫКА

Ну багатыя ядуць!

Вага расходаў на харчаваньне ў агульных выдатках беларускіх сем'яў паступова зьмяншаецца, што як быццам бы павінна адлюстроўваць павышэньне ўзроўню жыцьця ў краіне. Калі ў 1996 г. гэтыя расходы складалі 58% усіх спажывецкіх выдаткаў, дык у мінулым годзе — ужо 48%. Аднак аналіз спажываньня харчовых прадуктаў па квінтільных групах (усё насельніцтва падзяляецца на пяць груп у залежнасьці ад узроўню даходаў) паказвае, наколькі

абмежаваныя даходы беларусаў¹. Па-першае, моцна ўражае той факт, што вышэйшая (найбольш заможная) квінтільная група спажывае ў 2–3 разы больш ежы, чым ніжэйшая група (найбяднейшая)! Заможныя зьядаюць амаль у тры разы больш мяса, у два разы больш рыбы, як і агародніны, у чатыры разы больш садавіны, чым бедныя. Пры пераходзе да кожнай наступнай квінтільнай групы павышаецца спажываньне ўсіх прадуктаў: чым

больш людзі зарабляюць, тым больш ядуць. Прычым рацыён мяняецца нязначна, бо людзі не замяшчаюць танныя прадукты больш дарагімі — хутчэй яны ядуць столькі ж танных прадуктаў (хлеба, бульбы), што і бедныя, плюс спажываюць значна больш даражэйшых прадуктаў. Так, спажываньне хлеба і бульбы, вымеранае ў кіляграмах, амаль не залежыць ад узроўню даходаў.

Працяг на старонцы 2.

Машэрава супраць Лукашэнкі

Працяг са старонкі 1.

Спн.Машэрава не задаволеная тым, што ў Беларусі становіцца звычайна нэгатыўнае стаўленьне да любога іншадумства, распальваецца канфрантацыя, што краіна мае дрэнны вобраз у сьвесе: «Трэба спыняць стварэньне іміджу краіны па адным чалавеку. У нас краіна іншая».

А вось што адказала спн.Машэрава на пытаньне, што будзе зь Беларусіяй, калі А.Лукашэнка застанецца на трэці тэрмін прэзыдэнцтва: «У любым разе, будзе краіна, які б ні быў кіраўнік і колькі тэрмінаў яшчэ ні прабудзе Аляксандар Рыгоравіч, у любым выпадку сувэрэнітэт будзе захаваны, а гэта вельмі важна. Мы самастойная дзяржава, будзем шукаць сваё месца паміж вялікай Эўропай і вялікай Расеяй».

Як беспадстаўнае яна ацаніла закрыцьцё Эўрапейскага гуманітарнага ўнівэрсытэту, а таксама нэгатыўна выказалася наконт закрыцьця карпункту РТР у Менску, што, на яе думку, можа істотна пагоршыць двухбаковыя дачыненні Беларусі й Расеі.

Што азначаюць гэтыя вымоўныя заявы папулярнае дэпутаткі? Як і Зянон Пазыняк, Н.Машэрава лічыць, што толькі прэзыдэнцкія выбары 2006 г. могуць зьмяніць сытуацыю ў краіне. Дачка БССРускага лідэра таксама расчараваная ў цяперашнім кіраўніку краіны. Безь яго справы ў Беларусі ішлі б лепей, мяркую яна. У гэтай сваёй пазыцыі Н.Машэрава адбівае настроі сярэдняга слою грамадства, які па-ранейшаму не прымае Аляксандра Лукашэнкі, нягледзячы на рост дабрабыту і новую рыторыку.

Уплывовыя палітолягі Аляксандар Рар і Сяргей Караганаў далі зразумець, што Бэрлін і Масква гатовыя падтрымаць кандыдатуру Н.Машэравай. Сёлета дэпутатку Машэраву прымалі ў абедзвюх гэтых сталіцах.

Мы кажам «Машэраў» — і ўспамінаем БССР, мы кажам «БССР» — і ўспамінаем Машэрава. А.Лукашэнка старанна адраджаў БССРускае дух і традыцыі. Гісторыя добра пасьямаецца, калі яму прыйдзецца змагацца з дачкой Машэрава.

Мікола Бугай

Дык падпісвайся!

«Наша Ніва» — незалежная крыніца інфармацыі і грунтоўны аналітык беларускага і міжнароднага жыцця. «Наша Ніва» — гэта 16 старонак без чужога слова штотыдзень. Падпісы індэкс 63125. Цана падпіскі на месяц — 2700 рублёў на поштах або 2500 рублёў на шапікі «Белсаюздруку». Гэта абдызнецца нашата таньней, чым купляць ураздроб.

Яўген Скрабутан: «Многія нават плакалі»

Яўген скончыў I курс беларускай філялёгіі Гарадзенскага ўнівэрсытэту. 1 ліпеня яго і старэйшага на курс Аляся Курсевіча выключылі з унівэрсытэту за графіці на сьцяне «Спыніць русіфікацыю!» і «Зубр». Цяпер Яўген — у Зэльве, у бацькоў. Карэспандэнт «НН» звязваўся зь ім.

«НН»: Ці ёсьць шанцы, што Вас адновяць на факультэце?

ЯС: У пачатку жніўня мае сабрацца камісія й будзе перагляд справы. Спадзяюся, што мяне адновяць. Курсевіч жа наўрад ці будзе аднаўляцца, ён ужо нават забраў дакумэнты.

«НН»: А чаму перагляд? Вы падавалі нейкую заяву?

ЯС: 1 ліпеня адбылося пасяджэньне адміністрацыйнай камісіі, на якой разглядалася нашая справа.

Пытайцеся ў шапіках і кнігарнях

Полацкі нумар «ARCHE»

Янка Брыль, Уладзімер Арлоў, Аляся Аркуш, Сяргей Шыдлоўскі, Пятро Васючэнка, Ян Максіюк, Вітаўт Кіпель, Алег Латышонак, Уладзімер Лобач, Мэры Энцін у тэматычнай частцы

Юры Дракахруст, Даніла Жукоўскі, Імануіл Валерстайн, Юры Пацюпа ў сталых рубрыках

ВАРТА БЫЦЬ

12 жніўня а 16-й у Музеі кнігадруку ў Полацку адбудзецца прэзэнтацыя нумару з удзелам Уладзімера Арлова, Аляся Аркуша, Валера Булгакава.

ЖНІВО

Стронцый у збожжы

У найбольш пацярпелых ад Чарнобылю раёнах жніво зноў ня ўрадасць людзям. У брагінскіх і хвойніцкіх хлебарабаў да паловы збожжа не адпавядае норме па ўтрыманьні стронцыю. Цэзіій у глебе звязваецца з гліністымі мінераламі, 90% яго расьлінам не даступныя. Затое стронцый стаў рухомым.

ПОШТА РЕДАКЦЫІ

Пра ЭГУ

Усё ж закрылі ЭГУ. Улада ўжыла той жа сцэнар, што і зь Ліцэем. Спачатку хацелі зьмяніць дырэктара, пасля забралі будынак, пасля зачынілі. Гісторыя паўзе па сьпіралі. Вось толькі нешта сп.Заякоць ня піша сваё бла-бла-бла — «Міхайлаў грохнуў ЭГУ». Аляксандар Л. усіх кіраўнікоў падбірае на свой узор. І ня дай божа вылезе дзе які разумнейшы за яго! Адрозна амба і кірдык. Баіцца разумных людзей — таму і Ліцэй, і ЭГУ, і ўсё такое будзе зачынена. Б'юць маладых — гэта самая небясьпека для ўлады. ЭГУ выпускаць багата студэнтаў, і як Ліцэй некалі будзе аднаўляцца па памяці былых ліцэйстаў, так і ЭГУ абавязкова адновіцца.

Раман Тумашык, Менск

Іншыя чытацкія допісы на старонцы 14.

Разьдзяюць

«Народную волю» апісалі цалкам, разам зь лінолеюмам

Рэдакцыя «Народнай волі» працуе на апісаных кампутарах. Судовыя выканаўцы 2 і 3 жніўня апісалі маёмасьць паводле судавага рашэньня на карысьць Сяргея Атрошчанкі. Налічылі на 59 млн руб. «Палічылі ўсё, напэўна, зь лінолеюмам разам. Бо нашы кампутары столькі не каштуюць. У нас іх дзясяткаў, нармальных — шток шэсьць, астатнія дапапоўняюць», — кажа намесьнік галоўнага рэдактара Аляся Сіліч.

Паводле закону, пры непагажанай на працягу 10 дзён запавычанасьці судовыя выканаўцы могуць канфіскаваць тэхніку. Пакуль толькі на 17 млн (15 млн Атрошчанку і 2 млн за судовыя выдаткі). Аднак на рэдакцыю яшчэ вісіць шматмільённы суд з Рыбаковым.

4 жніўня быў арыштаваны бан-

каўскі рахунак газэты. Для 15 штатных супрацоўнікаў «НВ» (5 журналістаў і 10 тэхрабортнікаў) гэта азначае, што 6 жніўня яны не атрымаюць заробкаў.

Галоўнага рэдактара Іосіфа Сярэдзіча днямі няма ў рэдакцыі: ён разьвязвае фінансавыя праблемы. Пэрспэктывы знайсці грошы пакуль цьмяныя. Што мае рабіць «НВ», калі сродкі ня знойдуцца, а тэхніку канфіскауюць? «У нас была такая сытуацыя ў 2001 г., напярэдадні прэзыдэнцкіх выбараў. Забралі ўсе кампутары, мы ледзь упрасілі пакінуць вярстальны. Тыздзень журналісты працавалі па дамах і прыносілі ў рэдакцыю матэрыялы для вёрсткі й карэктуры. Было цяжка, усе сядзелі вакол ад-

Іосіф Сярэдзіч: справа зусім не ў бялізньне.

нага кампутара», — згадвае Сіліч. Досьвед 2001-га можа спатрэбіцца сёлета. Паводле Сілічавых слоў, у форс-мажорных абставінах можна выпускаць газэту месяц.

Але калектыў спадзяецца, што галоўны рэдактар знойдзе выйсьце. «На «Ланцугу неабыхавых чытачоў» нам прапаноўвалі абвясціць збор грошай сярод чытачоў. Але Сярэдзіч тады адмовіўся», — кажа А.Сіліч.

Аркадзь Шанскі

Ну багатыя ядуць!

Працяг са старонкі 1.

Адзінае выключэньне — спажываньне хлеба і бульбы самымі заможнымі беларусамі: яно скарачаецца. Па гэтых прадуктах узровень спажываньня дасягнуў максымуму, і ўжо ня будзе павялічвацца, нават калі даходы грамадзян працягнуць расьці. Максимальны ўзровень спажываньня іншых прадуктаў невядомы. Мо 20% самых заможных зьядуць яшчэ больш мяса ці садавіны, калі будуць зарабляць больш.

Высновы не суняшаюць. У заходніх краінах нават найбяднейшыя забясьпечваюць свае патрэбы ў ежы. А з павелічэньнем даходаў сям'і спажываньне прадуктаў (у кіляграмах) скарачаецца. Таму заможныя амэрыканцы шчуплыя, а бедныя — тоўстыя. У

Беларусі ж нават багатыя не дасягнулі жаданага ўзроўню спажываньня прадуктаў, якія можа сабе дазволіць амэрыканская галота. Даходы ж найбяднейшых беларусаў не дазваляюць ім паўнаватрасна харчавацца. Хоць да нядаўняга часу нашу краіну і ад-

Спажываньне прадуктаў

(у сярэднім на чалавека, кг) па квінтільных групах насельніцтва

	найбяднейшыя	бедныя	сярэдняя	багатыя	найбагацейшыя	у сярэднім па краіне
Хлеб і хлебпрадукты	98,1	108,4	110,1	112,5	107	106,9
Мяса і мясапрадукты	32,7	47	53,9	65,4	78,1	54,4
Рыба і рыбапрадукты	9,9	13,4	14,9	17,6	21,2	15,1
Бульба	80,1	85	86,8	88,9	81,6	84,4
Садавіна і ягады	17,2	28,1	36,2	44,7	68,4	37,8

носілі да найвышэйшай групы па індэксе чалавечага разьвіцьця.

Дамінік Міхайловіч

Гэты аналіз рабіўся на аснове звестак выбарачнага апытаньня хатніх гаспадарак, якое штогод праводзіць Міністэрства статыстыкі і аналізу.

НАВІНЫ

Бярэзінскі рэкорд

Дзьве траціны мэгастанцыі краіны зафіксавалі ў нядзелю й п'ядзелак моцныя залевы. Самым мокрым месцам Эўропы аказалася Берэзіно. За пару гадзін на горад абрынула 123 мм ападкаў. Гэта больш, чым звычайна выпадае за два месяцы. Залеву прынесь цыклён, які рухаўся з Чорнага мора. Вэртыкальная магутнасьць вобласных сыстэм у ім даходзіла да 12—14 км.

Да 50-годзьдзя А.Р.Лукашэнкі

Аргкамітэт, які ладзіў акцыю 21 ліпеня, прысьвечаную 10-му ўгодкам прэзыдэнцтва А.Лукашэнкі, рыхтуе новае мерапрыемства. Яно будзе прымеркаванае да 50-годзьдзя кіраўніка дзяржавы. Юбілей прыпадае на 30 жніўня.

Пачалі забараняць партыі

У Беларусі ўпершыню забароненая партыя. Міністэрства выставіў прэтэнзіі да сусанавальніцы каліцыі «Пяцёрка+», партыі з самай дэідэалагізаванай назвай — Партыі працы. Лідэр працавікоў Аляксандар Бухвостаў (на фота) дае зарок, што прафсаюзынікі ўсё ж выставяць сваіх кандыдатаў, толькі ўжо шляхам збору подпісаў.

Помніку быць

На імя старшын ініцыятывы «Правы альянс» Юр'я Карэтнікава 11 ліпеня прыйшоў адказ ад старшыні камітэту архітэктуры Менгарвыканкаму Руслана Белгадова на запыт у справе пабудовы помніка Каліноўскаму. «У сувязі з ініцыятывай адміністрацыі Партызанскага раёну па разьмяшчэньні на тэрыторыі сквэру ля скрываваўня вул.Першамайскай і Захарава помніка аднаму з заслужаных дзеячоў дзяржавы камітэт архітэктуры і горадабудаўніцтва прапанаваў разгледзець магчымасьць устапоўкі на тэрыторыі сквэру помніка (біоста) нацыянальнаму герою Беларусі Кастусю Каліноўскаму».

«Госьціца» на CD

Кампакт-дыск «Пералёт-трава» фольк-тэатру Ларысы Сімаковіч «Госьціца» выпусціла грамадзкая ініцыятыва «БМА-group». Прэзэнтацыя дыску адбылася ў Гданьску (Польшча), у часе фэстывалю вулічных тэатраў. Набыткам «БМА-group» сталі й альбом «Дні» гурту «Indigo» і перавыданьне дыску «Ў краіне талераў» «Камэлету». Рыхтуецца й перавыданьне ангельскага альбому «Крэмы» — «Гарэлка зь лёдам».

МБ; БелаПАН, радыё «Свабода»

Увечары 2 жніўня каля 70 студэнтаў ЭГУ наладзілі сядзячую акцыю пратэсту на Кастрычніцкай плошчы Менску: пасеўшы на асфальт, яны сталі чытаць падручнікі. Мінакам і міліцыянтам тлумачылі: «Нам няма дзе вучыцца, таму прыйшлі сюды». Праз 15 хвілінаў пасля пачатку акцыя была перапыненая моцнай залевай. Міліцыянты пасля дажджу затрымалі чатырох студэнтаў і фотакарэспандэнта «Белорусского рынка», які прасіў іх папазаваць для фота. Зрэшты, затрыманых вельмі хутка адпусьцілі.

Шэрыя макі

Выстава Руслана Вашкевіча ў зачыненым ЭГУ

Творы Руслана Вашкевіча, выстаўленыя ў галерэі Эўрапейскага гуманітарнага ўнівэрсытэту, ня страцілі ні свайго іранічнага палатнянага аблічча, ні смелых мазкоў задум. Зьмяніліся вонкавыя ўмовы, празь якія навучэнцы вымушаны шукаць прытулку ў іншых установах, а я — прасіць гаваркога вахцёра адмакнуць залю. Дзякуючы ласцы вяртаўніка апынаюся ў парадаксальнай прасторы выставы, што зьмяшчаецца ва ўнівэрсытэце, якога ўжо няма. На сваёй скуры адчуваеш дыялёг глядача ды творцы, Эўропы Заходняй ды тутэйшай.

Уражае адвага мастака, які, бы маленькі хлопчык, імкнецца перабудаваць увесь сьвет на свой густ, часам нават вывернуць на левы бок. Ён, бы гадаванец краю «Кока-колы» Эндзі Ёргал ці сын зямлі фрывольных жартаў Марсэль Дзюшан (адзін разможыў Мону Лізу, другі прымаляваў ёй вусы), робіць замах на шэдэўры клясыкі. Нездарма адна з самых характэрных выяў — «Дзяўчына на шары наадварот», дзе мяняюцца месцамі творца ды аб'ект — на першы плян выходзіць дзяўчынка, а не мастак (дадайце шчэ аспект гендэрнае праблематыкі).

Заходнеэўрапейская культура мае права на існаваньне на нашай зямлі толькі ў зьмененых, адаптаваных формах. Як перакошаны рэмэйк малюнку Гальбэйна ў цэнтры залі.

Не заўжды гэтыя формы яскрава-прывабныя. Прыкладам, пераробка славутага твору Ван Гога «Шэрыя

макі». Цалкам захаваныя абрысы кветак, непаўторна-сарамлівы рух іх пялёсткаў, але няма колеру — значыць, бракуе настрою, лірычнасьці ды аптымізму, няма душы ў пустой абалонцы. Як у пустым будынку. ЭГУ — прыклад гэтага. Ёсьць мэта й здольнасьць дасягнуць яе, і ёсьць супраціў.

Вяртаўнік (дзесяць год лучаць яго з гэтай установай) распавядае, што ўнівэрсытэт атрымліваў інвэстыцыі ды меў мажлівасьць існаваць самастойна, гадаваць адукаваных студэнтаў. Турбавалі хіба што маладзёны, якія падчас народных гуляньняў скарыстоўвалі рог будынку як прыбірально ды нават ня думалі, што бяруць удзел у сутыкненьні культур. Гэтак на нашых палатках вырастаюць шэрыя макі замест задзірліва-шчаслівых Ван-Гогавых. Хтосьці з надзеяй паглядае на прафэсійных апазыцыянераў, якія павінны падтрымаць, як тое й належыць змагарам за домакратыю. І забываецца, што ў свой час у ЭГУ адмаўлялася магчымасьць выкладаньня філязофіі на беларускай мове. Таму ўстанова й апынулася ў становішчы гаротнае Эўропы на сьпіне дэльфіна сам-насам з бурлівымі хвалямі ды ўдавана бесклапотным быком поруч. Назіральнік разгублены, бо не ўсьведамляе, каго й ад каго ратаваць і ці ратаваць наагул. А Беларусь праз нашы звады ды бязьдзейнасьць поўніцца шэрымі макамі.

Болачка

Талокі ў БарДУ

Рэктар наставоранага Баранавіцкага дзяржаўнага ўнівэрсытэту Васіль Качурка з імпэтам узяўся за справу. Нягледзячы на вакацыі, студэнты БарДУ павінны працаваць на грамадзкіх работах — рыхтаваць аўдыторыі былых кашараў міліцэйскай вучэльні да 1 верасьня, калі чакецца прыезд Лукашэнкі. Да працы прыцягнуць нават першакурснікаў, якія маюць няшчасьце жыць у Баранавічах. Кожны павінен задарма адпрацаваць два тыдні.

Райвыканкам і кіраўніцтва БарДУ празь мясцовыя СМІ заахвочваюць «студатрады» да ахвярнай і ўдарнай працы. Галоўная роля адводзіцца чальцам БРСМ. Моцна засеў у галовах чыноўнікаў камсамол. Простыя ж студэнты ўсяляк пазьбягаюць прымусовай працы, пасьміхаючыся зь «белакамсамольцаў».

Лямпачкі МНС

Баранавіцкае МНС у верасьні пад-

лучыць радзільню, шпіталі ды анкадыспансэр да дызельных электростанцый. Тыя дазваляць мэдыкам працягваць працу ў выпадку знікненьня электрычнасьці яшчэ восем гадзін. Аўтаномным сьвятлом будуць забясьпечвацца апэрацыйныя і рэанімацыйныя, а таксама ліфты. Нарэшце чалавечыя стандарты дойдучы і да Баранавіч.

Руслан Равяка, Баранавічы

Фэст забаранілі

Полацкія раённыя ўлады не дазволілі правесіць музычны фэст «АЯ-Кэмп», што меўся прайсьці ў Лучне 30—31 ліпеня. Як зазначылі ініцыятары акцыі — музыкі полацкага гурту «Ozon», яны сутыкнуліся зь сьцяной неразумьня і бюракратыі. Чыноўнікі кажуць, што для выступаў ёсьць «Славянскі базар» — маўляў, у глыбінні не павінны праводзіцца фэсты такога маштабу. У Лучне меліся выступіць гурты зь Менску, Полацку,

Наваполацку, Віцебску, Магілёва.

Сяргей Будкін

Вакзал з фантанам

Праз тры тыдні пасля ўрачыстага адкрыцьця рэканструяванага аршанскага вакзалу будынак асьвяцілі сьвятары. Іх праваслаўная царква туліцца побач, у пераабсталяваным вагоне. Пабудаваны на пачатку ХХ ст. прывакзальны мураваны Ўсьпенскі храм у 1930 г. быў ператвораны ў піўную, а пасля вайны зруйнаваны. На яго месцы цяпер прадуктовага крама.

У рэканструкцыю чыгуначнага вакзалу было ўкладзена звыш за 20 млрд руб. На фасадзе ўсталявана электроннае таблё. Затое зніклі памятныя шыльды савецкай эпохі. Сярод іх — прысьвечаныя праезду праз станцыю Ворша Леніна, наведаньню гэтых мясцін Калініным. Перад цэнтральным уваходам зьявіўся адзіны ў горадзе фантан. Была задума паставіць на пэроне яшчэ і скульптуру, але пакуль ня выра-

шылі якую. Вакзал у Воршы — адзін з найбуйнейшых у краіне і мае прапускную здольнасьць каля 10 тыс. пасажыраў у суткі. Будынак, як помнік грамадзянскай архітэктуры, плянуецца ўнесці ў Дзяржаўны сьпіс гісторыка-культурных каштоўнасьцяў.

Абрабавалі сельсавет

У Аршанскім раёне зладзеі дабра-ліся да ўладных устаноў. Нядаўна ў Андрэўшчынскім сельсавеце нехта выбіў дзьверы і зьнёс старую друкарку ды калькулятар. Відаць, злодзей быў п'яны, пераблытаў сельсавет з крамай.

Ю́ген Жарнасек, Ворша

Не заўважылі фэрмэраў

З нагоды 80-й гадавіны ўтварэньня Слуцкага раёну ў прыгарадным сельгаскаапэратыве «Агра-Лучнікі» быў урачысты сход. У мясцовы палац культуры ўлады запрасілі былых старшын райвыканкаму, вэтэранаў, заслужаных спэцыялістаў, настаўнікаў, работнікаў культуры, мэдыцыны. Вечарына прайшла на ўзьнёслай, у духу савецкіх часоў, хвалі, нават юбілейная абвэстка-плякат над сцэнай у залі была напісана парасейску. Зьдзівіла, чаму ніхто не здагадаўся запрасіць хоць аднаго з чатырнаццаці фэрмэраў раёну. А ў некаторых паказчыкі ўдвая-ўтвая вышэйшыя, чым у тых калгасаў, дзе яны пражываюць. Ну, хоць бы ў «п'янера» фэрмэрскага руху, які мае 68 гектараў зямлі. Ён яшчэ п'ятнаццаць гадоў таму засвоіў выслоўе Васіля Старавойтава: «Няма ў калгасе такой сілы, якая прымусіла б селяніна добра працаваць».

Трыццаць шэсьць князёў

Выкладчык дзіцячай мастацкай школы, сябар ТБМ, краязнавец Ігар Ціткоўскі выдаў накладам у 800 асобнікаў даведнік-агляд, прысьве-

чаны князям Слуцанскага краю з Х па канец XVIII ст. Сярод іх — Святаполк, Яраслаў Мудры, род Алелькавічаў, сярод якіх і Настасья Слуцкая, Радзівілы. На трыццаці старонках зборніку надрукаваны падрабязныя біяграфічныя зьвесткі з партрэтамі кожнага з 36 князёў, што валадарылі на Слуцкім без апекі Масквы да другога падзелу Рэчы Паспалітай у 1793 г.

Слуцкае паштоўкае

Слуцкая друкарня выпусьціла камплект паштовак «Слуцкае» накладам у 2000 асобнікаў з адлюстраваньнем ацалелых гістарычных і сучасных архітэктурных пабудоў горада, мэмарыяльных і скульптурных комплексаў. Паштоўкі даступны ў продаж у шапікі «Белсаюздруку».

Міхась Кутнявецкі, Слуцкае

Пасьпеў мак

Супрацоўнікі полацкай міліцыі падчас начнога патруляваньня затрымалі каля вёскі Струньне жыхара вёскі Арэхаўчы Полацкага раёну, які на ровары перавозіў 10 кг зьялёнага маку. А ў вёсцы Навасіліцы затрыманы жыхар Наваполацку (1974 г.н.), які сабраў і падрыхтаваў да транспартаваньня 30 кг наркатычнай сыравіны.

Полацкая мэдуцэльная ліквідуецца

Яшчэ летась зьявілася інфармацыя аб закрыцьці Полацкай мэдуцэльнай. Пасьля рашэньня ў кабінэце міністэрства адукацыі перагледзелі, і новы набор студэнтаў адбыўся. Праўда, скарочаны і толькі па адной спэцыяльнасьці — фэльчар. Але леташняя перамога сталася толькі адтэрміноўкай закрыцьця. Сёлета набору няма. У 2004—2005-м у Полацкай мэдуцэльнай будучы давучаць старшыя курсы.

Васіль Кроква, Полацкае

Дук пашырыў Полацак і састарыў Асьвею

Полацкі археоляг, выкладчык ПДУ Дзяніс Дук завяршыў сёлета дасьледаваньні Запа-лоцкага пасадку. Археолягі выявілі, што Полацак у XII ст. займаў значна большую плошчу, чым лічылася дагэтуль. Непадалёк ад дзьвінскага берагу, за некалькі соцень мэтраў на захад ад мяжы гораду, удалося раскапаць рэшткі абарончага валу і вежы XI—XII ст., сядзібы гараджан. На думку маладога полацкага археоляга, агулам пасад займаў плошчу каля 50 га.

А апошні тыдзень ліпеня Дзяніс Дук з калегамі шукаў рэшткі старажытнай Асьвеі. Летась мястэчка адзначыла 500-годзьдзе ад першай згадкі ў гістарычных крыніцах. Дз.Дук састарыў яго роўна на столькі ж: знайшоў культурны слой, датаваны XI ст.

ВК

На здымку: аскепкі полацкай кафлі XIV—XVI ст.

ВАСІЛЬ КРОКВА

Безь нянавісьці і любові

БССР морам Герадота ляжыць між намі і нашай будучыняй. Нібыта яго і няма, а зробіш крок наперад — ногі вязнуць у балоце звычай, сьветаўяўленьняў і комплексаў. Гэта ня мы сёння згадваем БССР. Гэта яна не дае пра сябе забыцца. Штодня мы сутыкаемся з ёю няўмерлаю. БССР не была дзяржавай, не была краінай. Яна, як дагістарычная смала, мусіла прыгожа скамянецць, назаўжды скаваўшы нацыю. І айцы-дабрадзеі шліфавалі той бурштын, бо любілі Беларусь скамянедай, дбалі пра яе дабрабыт і культуру, каб было што выцягнуць з рукава ў часе гульні за крамлёўскую прыхільнасьць. Але праект сябе не апраўдаў: БССР сталася стартавай пляцоўкай, зь якой самая шчаслівая савецкая нацыя скочыла ў незалежнасьць. БССР аўскае скамянеласьці краіна — а найперш генэрацыя, якая грае сёння першую скрыпку, — пераадолець ня можа. А прагаловаць незалежнасьць лёзунгі змушае нацыя, што выпростваецца-выломваецца з бурштынавай аздобы. Бо для тых, хто сёння ўваходзіць у палітыку, гаспадарку, культуру, БССР — гэта фарбаваная падлога з ходнікамі ў бабулінай хаце, «Завіруха» па радыё ўдзень і «Голас Амэрыкі» ўначы. Частка гісторыі, якая ўспамінацца безь нянавісьці і любові.

Андрэй Скурко

ІВАН ГАРБАЦЬ

Чым

Месяц таму да мяне ў госьці завітала парыжанка. Ейны бацька — беларус, сын славутага дзедзя эміграцыі. А сама яна тэатральная дзедзячка. Ня маючы што падарыць на добры ўспамін, вырашыў зарыгіналізаваць. Я прэзэнтаваў ёй таўшчэзны альбом, прысьвечаны 40-годзьдзю БССР. Госьця зьбянтэжылася. Але вось яна перагарнула адну старонку, наступную. Учыталася ў тэксты...

Сьмяялася яна доўга. То ўважліва чытала, то ківала ў захвапленні галавою, то зноў яе праймаў сьмех. «...На душу насельніцтва ў БССР вырабляецца жаночага абутку болей, чым у Францыі, ЗША, Германіі і Англіі... ялавічыны болей, чым у... сьвініны...» — і г.д. Фатаздымкі гарадоў і мястэчак, на якія ня трапіў ніводзін храм, перамяжоўваліся са здымкамі толькі ўзведзеных вясковых хат з цэглы, абсаджаных нейкімі пруткамі й аточаных аднолькавымі казённымі платамі. А вось і пальмы ў Менску. БССР рапартавала пра свае дасягненні ў зьверагадоўлі й мэліярацыі, рачным транспарце й жывёлагадоўлі, культуры і цяжкай прамысловасьці. Асаблівую ўвагу складалікі таго юбілейнага альбому надалі пашырэнню пасяўных плошчаў пад кукурузу, каноплі й кок-сагыз. Ці ня кожны артыкульчык сканчаўся апісаннем неймаверных пэрспэктыв, што чакалі Беларусь за Саветамі.

Лішне казаць, што ў той вялікі фотаальбом трапілі толькі ўсьмешлівыя твары. Вось шырока ўсьміхаецца калгасніца, чухаючы за вухам велізарную сьвінку. Подпіс ляжанічыны: «...Ну як ёй не любаватца?»

А вось шырока ўсьміхаецца лысы чалавек. «М.С.Хрушчоў сярод...» Шчодрэ аздоблены беларускімі арнамэнтамі й густа адрэтушаванымі здымкамі, той альбом быў сапраўднай апалегіяй БССР і тагачаснага ладу.

Сёння й я ад душы сьмяюся ці, прынамсі, гатовы пасьмяяцца з таго вобразу БССР, што дзясяткі гадоў рупліва складаўся ў адну цэласную каларовую мазаіку.

Але варта аддаць належнае ідэолягам і стваральнікам тае вялізнае

Зроблена ў СССР

Зьміцер Бартосік

Калі няма грошай, можна прыкрыцца стылем. Месяц таму я набыў сабе недарагі аўтамабіль. Старую «Волгу ГАЗ-21». Прасторны салён, які больш нагадвае вагоннае купэ. Заміж пярэдніх фатэляў — неабдымная канапа. Велізарны руль з класанам, упрыгожаным аленем. Попельніца, якая нават уначы блішчыць хромам. Сапраўдны карабель-прывід з далёкай эпохі. Колішняя запаветная і нязбытная мара кожнага савецкага чалавека. Сымбаль посьпеху і ўдалай кар’еры, якому сёння цана — паўміліёна беларускіх рублёў. Цікава, хто езьдзіў на гэтым аўто сорок год таму? Палкоўнік КГБ? Інструктар ЦК? Ці, можа, які народны пісьменьнік? Якія краявідны асьвятлялі гэтыя фары? Балясіны крымскага санаторыю? Дамкі на яшчэ не зруйнаванай Нямізе? Ці руіны храмаў Полацку і Берасьце?

Усіх, хто сядзе ў маё старое аўто, пачынае апаноўваць нейкая дзіўная настальгія па тых часах, калі гэтая «Волга» толькі сышла з канвэру. Прыгадваюць беларускамоўны «Вячэрні

Мінск», фантастычныя на сённяшні дзень наклады «ЛіМу» і «Польмя», сьвятло ў вокнах Караткевіча і Хадзеева, магчымасьць забурьціцца ў «Мутнае вока» ды «Чорныя скалы». Прыгадваюць апошнія гарадзкія беларускія школы ды свае першыя буквары. Прыгадваюць грунтоўна выдадзеныя кніжкі Маўра ды Шэкспіра, якія і да сёння не патрабуюць пераплэту. Прыгадваюць самыя смачныя ў сьвечце піражкі зь лівэрарам ды газіроўку, цыгарэты «Сьвіцязь» ды чарніла «Сьвяточнае». Прыгадваюць, колькі каштавалі авіябілеты на Нарач ці ў Мазыр ды саму мажлівасьць паляцець у любы пункт Беларусі. Ад усіх гэтых прыгадак павявае адным: якую мы мелі краіну!

У такім храмавана-плюшавым антуражы няцяжка заразіцца настальгіяй па Савецкай Беларусі, якая быццам сышла назаўжды, але спрабуе напоўніцу рэанімавацца ў сённяшнім дні. Сваімі сымблямі, сваімі суботнікамі, сваімі «празьнікамі». А галоўнае — сваім стаўленьнем да мовы і яе носьбітаў. Дзякуй лёсу, ужо не «калхозьнікаў», а «бээнфаўцаў».

Шмат хто з тых, каму за сорок, прыгадваюць, якія смачныя былі ў свой час «Арбіта» з «Космасам». Не параўнаць зь сённяшняй дрэннаю. Уся бяда ў тым, што ўлюбёныя цыгарэты зусім не зьмяніліся. Яны засталіся тым, чым і былі заўжды. Таму жадаючы пасумаваць па той эпосе ад душы жадаю пасядзець хаця б тыдзень на той «Арбіце», папіць колькі дзён «той самы чай», пачытаць з тыдзень прозу Шамякіна і, на дэсэрт, зьездзіць адпачыць у матэль «Інтурыст». Хваробу як рукой здыме.

У маім аўто не працуюць толькі дзьве рэчы. Даўно ўжо маўчыць сапсаваны лямпава прыймач. І не паказвае часу вялізны, памерам са сьпідомэтар, гадзіннік. Салён ужо ніколі не напоўніцца гукамі «Адзінокага гармоніка». І бліскучыя стрэлкі спыніліся разам са сконам СССР. У мяне няма жаданьня яго рамантаваць. І калі вы раптам сустрэнеце мяне на дарозе, калі я буду спрабаваць завесці гэтую машыну часу «расейскім ключом», не падумайце, што я такім чынам настальгую па дзяцінстве. Лепш дапамажыце пакруціць ручку...

Што б вы вярнулі з часоў БССР

Леанід Дранько-Майсюк, паэт:

З часоў БССР у сённяшні дзень я вярнуў бы палітыку беларусізацыі і каранізацыі 20-х гадоў. А ў творчым сэнсе я б хацеў, каб аднавілася атмасфэра канца 50-х—60-х гадоў. Дзякуючы якой ствараліся цудоўныя «Людзі на балоце» Івана Мележа, «Сасна і бяроза» Аркадзя Куляшова, «Птушкі і гнёзды» Янкі Брыля, цудоўныя апавяданьні Міхася Стральцова. Мне б хацелася, каб вярнулася менавіта гэтае творчае паветра. Народжанае «адлігай». Але

я ў гэтай прасторы заўважаю і нашыя беларускія прыкметы. Гэта час такога своеасаблівага беларускага літаратурнага рэнэсансу. Тады сваю першую кніжку выдаў Мікола Купрэў. Можна прыгадаць і тэатар Андрэя Макаёнка. Гэта была зьява ня толькі беларуская, але і агульнасавецкая. П’есы ішлі скрозь. Ну, вядома, вяртаць палітыку мэліярацыі Палесся, разбурэньня Нямігі, закрыцьця беларускіх школ — гэта ж таксама тая ж часа — ні ў якім разе...

Сяргей Панізьнік, паэт:

Я б вярнуў тую мітычную надзею. Мітычную надзею, якая была ў людзей. На нейкую сьветлую будучыню. Але падман нельга вяртаць, гэта брыдка. Не магу я штосьці харошае сказаць, бо гэта той час, які мяне так скруціў, што ў мяне нават няма і дабрны. І я не магу ў тых часах знайсці нешта сьветлае. Калі б вярнуць маміны малітвы, во гэта б іншая была справа. Гэта адзінае, што я хацеў бы. Маміны малітвы на маё выратаваньне.

Віктар Шніп, паэт:

Я б вярнуў тую рэчку, якая перасохла ў маёй вёсцы. Дрэвы, якія там павыпілоўвалі. Тых людзей, якія памерлі. Неблагія былі людзі, ё-маё. Менш пілі тады, шмат ведалі. Я б іх вярнуў, каб яны расказалі пра ранейшае жыцьцё. Здавалася, што яны вечна будуць жыць. Дзедзя вярнуў бы.

Бутэлька тады каштавала 12 капеек, і за дзьве пляшкі пустыя можна было купіць пачак кукурузных

палачак. Яшчэ і рэшту давалі. Вось гэта можна было б вярнуць зь дзяцінства. Яшчэ трэба было б вярнуць маю аднаклясьніцу. У якую я быў закаханы і якой пасля сканчэньня школы ніколі ня бачыў. Нешта б сказаў ёй, а можа, і зрабіў бы што. Яшчэ можна было б вярнуць веру ў сьветлую будучыню. Верылі, што ў 80-м годзе будзе камунізм, а ў 2000-м калі не камунізм, дык усім па кватэры дадуць. А тут ужо чацьвёрты год усім фігу пад нос.

Зьдзівіць парыжанку

мазаікі — эрзацу савецкіх дасягненняў, «нацыянальных» формай і «сацыялістычных» зместам. Найперш, была створана даволі цэласная сыстэма каштоўнасьцяў, сярод якіх любоў да роднага краю і яго культуры была на першых месцах. Па-другое, паўстала трывалая эстэтычная праграма, у якой падкрэсьліваньне этнічных і рэгіянальных асаблівасьцяў толькі віталася.

Парадаксальным чынам для тысяч беларусаў менавіта савецкая фанабэрыя дасягненнямі БССР стала прамым крокам да нацыяналізму. Калі, напрыклад, у нас вырабляецца адзежа, шынаў і харчу болей, чым у Англіі ці Францыі, то куды гэта ўсё дзеяцца? Такім пытаньнем задаваўся не адзін беларускі маладзён. Калі на шылдах усё падпісана па-беларуску і столькі выдаецца беларускіх кніг, то чаму мову выцясьняюць з жывога ўжытку?

Побач з такімі славутымі брэндамі БССР, як бульба, свінні, БелАЗ, хімічная прамысловасьць, запаведнікі й партызанскі гераізм, шмат што блякла. Рэлігійнае жыцьцё, напрыклад. Альбо лёс зруйнаваных помнікаў дойлідства.

Галоўным правадніком ідэяў велічы БССР было Беларускае радыё. Менавіта зь яго, што вяшчала паўсюль з «кропак», ад сялянскіх хатаў да заводзкіх прахадных, лілася мова, беларускія песьні і мажорныя рэпартажы пра нашы дасягненні. «...Гаворыць Мінск!» Слухачы падсабралі вушы й душы. «...Краіна, ма-я дара-гая!» І адразу ясна, дзе ты жывеш. У самай перадавой рэспубліцы. У БССР!

Прачынаючыся ў бабчынай хаце разам з пазыўнымі Беларускага радыё, я адчуваў, як у маё сэрца разам зь іх гукамі ўліваецца тое пачуцьцё, што зазвычай завешча патрыятызмам. Не замінала ані штучнасьць дыктарскай мовы, ані штучнасьць яе патэтыкі. Крытыцызм зьявіўся ў мяне шмат пазьней.

Беларускае радыё ў часы БССР было самай даступнай, самай апэратыўнай і самай усёабдымнай крыніцай інфармацыі. Яно гучала там, дзе яшчэ не было тэлевізараў, там, дзе спазьняліся газэты, там, на ўскраінах, зь якіх Менск здаваўся шмат далейшым, чым Вільня ці Львоў.

Зь непадробнай цікавасьцю нават скептыкі слухалі радыёвесткі пра надвор'е, пахаваньне Машэрава, перастройку ў Маскве. Натуральна, тысячы беларусаў упершыню пачулі музыку «Песьняроў», «Верасоў» і «Сяброў» менавіта праз свае радыёк-

ропкі на кухнях. Гэтак Беларускае радыё спрычынілася да трансляцыі й раскруткі яшчэ аднаго беларускага брэнду — эстрады БССР.

Зь цягам часу Беларускае радыё пачало мiзарнец. Зьявіліся новыя

прыймачы, новыя тэлевізары, новая прэса. На тле папулярнасьці сёньняшніх FM-станцый і тэлебачанья высілка казэнных радыёшчыкаў выглядаюць нямогла. Разам з БССР сканала й былая слава прамотараў

яе брэндаў.

Неяк незаўважна сышла ў нябыт патрэба глядзець БТ. Растала былая слава «Беларусьфільму», званана ў народзе «Партызанфільмам». Зь меншымі ці большымі пакутамі

сканала тая прэса БССР, якой былі завалены колісь усе вітрыны шапікаў. Пра яе нагадваюць адно тузін назваў у адмысловых падпісных каталёгах.

Узважваючы-раўнуючы, які ж зь беларускіх брэндаў перажыў БССР, мяркую, што гэта беларуская школа графікі. Сярод іншых відаў мастацтваў, сярод плоймы эрзацыйных дасягненняў.

Пачынаючы ад канца 1960-х гадоў у БССР складалася тая найноўшая традыцыя графічнага мастацтва, што атрымала сусьветную славу.

Зь вядомых адно камуністам прычынаў у БССР сьведома не давалі разьвівацца школам мастацкай апрацоўцы шкла, мэталу, скуры. Не дазвалялі ствараць сваёй школы мастацтвазнаўства.

А вось з графікай выйшла наадварот. Пэўна, зыходзячы з наяўнасьці друкарскіх традыцый. І праўда, у 1970-я гады ў БССР была створана магутная паліграфічная база, што разрасталася літаральна на вачах. Якраз паліграфія й запатрабавала вялікай колькасьці мастакоў. І калі пачынальнікі беларускае найноўшае графікі яшчэ былі змушаны вучыцца ў Літве, Расеі й Украіне, то ад 70-х гадоў усе ступені адукацыі меліся і ў БССР.

Літаральна за які дзесятак гадоў, да сярэдзіны 80-х, у наша мастацтва ўвайшла цэлая генэрацыя маладых майстроў.

Імёны Селешчука, Славука, Савіча ды многіх-многіх графікаў улавілі нашу краіну. Што праўда, іхная слава была тым болейшая, чым меней у іхнай твочасьці было «бэ-эсэсэраўскага» і болей уласна беларускага.

Выглядае, што нашы мастакі-графікі, чья творчасць не вымагае перакладу і куды больш даступная, чым жывапіс ці скульптура, спрычыніліся да разьвінчання міту пра БССР, стварыўшы сваю фэаэрычную, казачную Беларусь. І, ведаючы гэта, я не здзіўлюся, што зусім малады мастакі-графікі — Татарнікаў, Сіногін, Дзямідаў, як і два дзесяткі гадоў таму іхныя настаўнікі, атрымліваюць прызнаньне на эўрапейскім узроўні. Іх творчасць — наша мастацтва — здзіўляе сьвет.

Апошні брэнд БССР стаўся першым брэндам новай Беларусі.

Мая добрая знаёмая парыжанка павезла з сабою таксама буклеты й кнігі, што гэтак вымоўна распавядаюць пра Беларусь — дзякуючы мастакам, мова якіх не патрабуе перакладу.

Сяргей Харэўскі

Адказваюць палітыкі і паэты

Пятро Васючэнка, літаратуразнаўца і пісьменьнік:

Я б вярнуў ганарары пісьменьніцкія. Публікацыя ў «Малодосці» раўнялася сямі стыпэндэям. За апавяданьне. Альбо на радыё. Калі я выступаю на беларускім радыё, за гадзіну атрымліваю цяпер пяць тысяч. А некалі за нарыс дваццаціхвілінны меў рублёў трыста. Вось такія былі ганарары. Марозіва тады смачнае было за 19 капеек, плямбір сметанковы. Яшчэ б я вярнуў газэту «Чырвоная змена» на беларускай мове

для моладзі. Якой сёньня няма. Я вярнуў бы яшчэ дзіцячую праграму на беларускім радыё. Ёсць што вяртаць...

Анатоль Вярцінскі, паэт:

Я б вярнуў пісьменьнікам Дом літаратара. Я на той час быў аргсакратаром Саюзу пісьменьнікаў. Займаўся ўсялякімі матэрыяльна-фінансавымі пытаньнямі. Цяжкая была пасада. Бо быў сакратаром у той час, калі дабудовваўся Дом літаратара. Я быў сьведкам, як

прыяжджала самае высокае кіраўніцтва. Хвалявалася, турбавалася, каб Дом быў здадзены своечасова, да чарговага пісьменьніцкага зьезду. І трэба яго вярнуць і ў вобразным, і ў матэрыяльным сэнсе. Я б аднавіў і стары Дом літаратара. Бо, на маю думку, не было патрэбы яго бурцы. Моцны быў дом. Яго вельмі цяжка было зносіць, разбураць. Некалькі дзён разьбівалі бабамі. Там я, дарэчы, і Васіля Быкава ўпершыню ўбачыў. Такого сьветлавалосага, у сьветла-

шэрым касцюме. Тады няшмат хто зь беларускіх літаратараў мог жыць за ганарар. У Маскве была крыху іншая сытуацыя. Там большасьць пісьменьнікаў не працавалі ў рэдакцыях. У іх большыя магчымасьці былі ў сэнсе друкаваньня, перакладаў. Але нават у мяне быў досвед, калі я мог пакінуць службу і жыць за ганарар. Ганарар тады быў вельмі істотная рэч. Вярнуў бы. Каб паэтам плацілі за радок, а празаікам — за аркуш.

Міхал Анемпадыстаў, паэт і мастак:

Я б вярнуў стары горад, такі, які ён быў у 70-х. Траецкае. Людзі жылі ў Верхнім горадзе. Я б вярнуў той жылы стан, нерэканструяваны, непераароблены. Такі заняцбананы, але са сваім жывым духам. Там быў вельмі аўтэнтычны, стары дух. Дух старога гораду. Я памятаю бялізну, якая вісела ў дварах. Я памятаю, як гарманіст адзін выходзіў на Рэвалюцыйнай.

Працяг на старонцы 6.

Што ты рабіў у БССР, Рома?

Я піў сьлівавы сок зь мякацьцю

Пакаленьне, мэтрыкі якога датуюцца 1985—86 гадамі, ведае пра БССР са школьных падручнікаў гісторыі найноўшага часу, з мастацкага кіно, поўнага сантымэнтаў, з дакумэнтальнага кіно, поўнага фактаў, з аповедаў татамабабуляў, дзе ўсё гэтак жа ярка і няпэўна, як само жыцьцё. Тым ня менш, калі пры думцы пра савецкія заварныя пірожныя ў нас не ўзьнікае нейкай глыбіннай цеплыні, як гэта адбываецца з нашымі бацькамі, песні з савецкіх мультфільмаў у большасьці выклікаюць тугу па **ўласным** дзяцінстве. Пазначаныя як «born in the USSR», мы наўрад ці будзем здольныя прыгадаць поўную карціну таго сьвету, дзе патрэбныя рэчы «даставалі», джынсы выварвалі ў рондлі, як кукурузу, а на ультракароткіх хвалях «круцілі» арыгінальныя версіі сёньняшніх хітоў.

Паміж намі, дзецьмі Чарнобыльскай катастрофы ды апошняй хвалі нацыянальнага адраджэньня, і намі ж, маладымі людзьмі ў адчайна расейскамоўнай краіне адвечных канфармістаў, пралягла цэлая вечнасьць, за якую шмат рэчаў пасьпела зьнікнуць або зьмяніцца да непазнавальнасьці. Новая НТР зрабіла Беларусь «краінай зь пераходнай эканомікай», накрыла яе сеткай GSM і прымусіла завод «Гарызонт» нечакана для сябе выпускаць тэлевізары з пляскавым экранам.

Цяжка сабе ўявіць, што ў тых, хто сёньня бесьперашкодна карыстаецца лічбавымі фотаапаратамі, часта няма ніводнага каляровага дзіцячага здымку. І калі сёньня цэлымі фатаэсэямі адзначаецца любая падзея ў жыцьці, увесь пэрыяд маленства часам адбіты толькі на некалькіх калектыўных дзетсадаўскіх фатаграфіях.

Тым ня менш, гаворка ўсё ж болей не пра сілу прагрэсу, а пра само ўспрыманьне таго, што хаваецца за

назвай «Беларуская Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка» для людзей, мала знаёмых з тагачаснымі рэаліямі, але народжаных у іншай краіне, іншым тысячагодзьдзі і іншай сыстэме каштоўнасьцей.

Калі я папрасіла сваіх аднагодкаў пералічыць асацыяцыі, якія ў іх узнікаюць пры згаданьні абрэвіятуры «БССР», яны назвалі Сталіна, рэпрэсіі, пустыя крамныя паліцы ў Балтыйску, ВІА «Песьняры», гумавых Чабурашак, пункты прыёму шклатары ў вясковых хатах, майткі на гумках, манку на вадзе, Гарбачова па чорна-белым TV, журавіны ў цукры, ручную машынку для стрыжкі валасоў, брудныя сталёўкі, патухлыя лямпачкі, камбайны «Беларусь» і «Ніва», Пётру Машэрава, алюмініевыя відэльцы, чырвоныя шорты, нацягнутыя на палку, кампоты ў трохлітровых слоіках, падраныя школьныя падручнікі, чыноўнікаў, рукапацісканьне і суніцы ў плечэных квадратных кошыках...

— Што ты рабіў у БССР, Рома? — пытаюся я свайго сябра.

— Я, — кажа Раман, — піў сьлівавы сок зь мякацьцю.

У Гані з гістфаку БССР асацыяцыя зь незапамінальнымі датамі яе абвешчэньняў, аблвыканкамам і таварышчам Рагазінскім, прозьвішча якога кожны падручнік называе пасвойму. Яна ведае, што ў савецкія часы пабудавалі «Гомсельмаш», а пасля адбылася перабудова, падчас якой Ганя налелівала грошазамыняльныя талёны на паперу. Як аплікацыі. Калі яна заплішчвае вочы, ёй уяўляюцца цесныя прыбіральні, высокая сталець, вялізныя ванныя пакоі, дзе ўсе трубы тырчаць са сьцен з вонкавага боку. Пасьля яна расплюшчвае вочы, крычыць: «Менск — горад герой!» — і сьмяецца.

Павал ужо здаў першую летнюю сэсію і нарэшце адчувае сябе паўнаватасным другакурсьнікам. Ён ву-

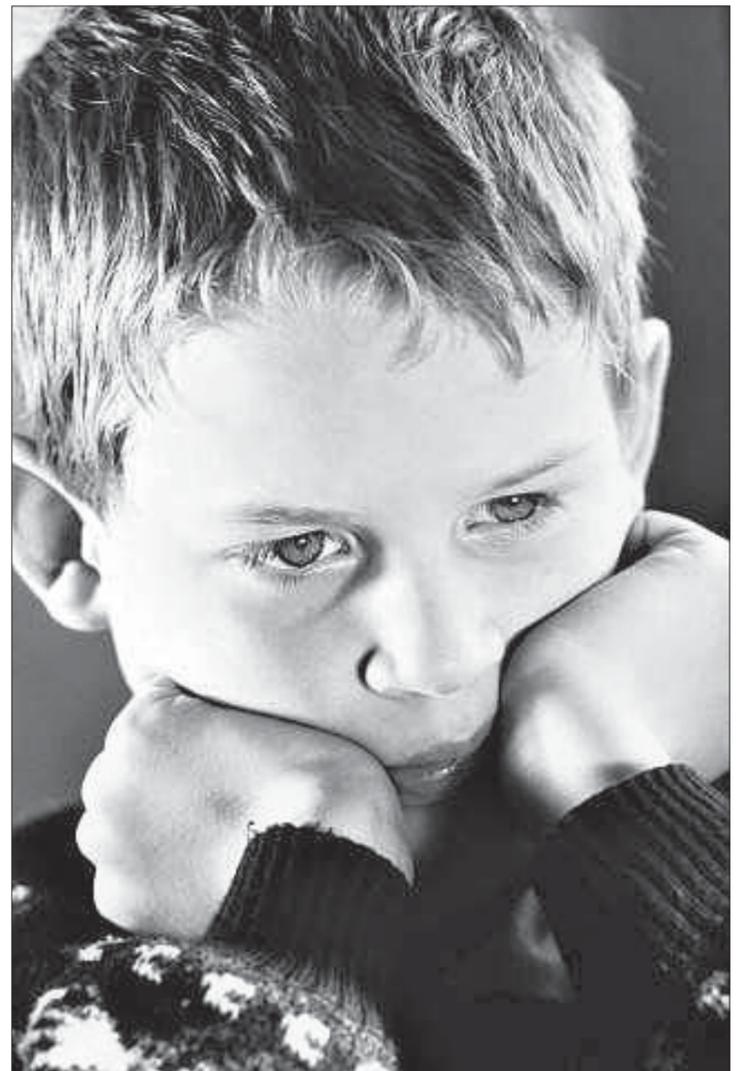
чыцца ў Лінгвістычным і асацыянае БССР з сапрэалістычнымі рэпрадукцыямі ў альбоме «Мая зямля»: засьпаньня сьнегам кірмашы са сьцяжкамі, самаварамі і клоўнамі. Яшчэ Павал памятае вераб'ёў у хлебных крамах. Яны рэгулярна лёталі і верашчалі. Яго здзівіла, што я ня бачыла гэтых жа ў БССР.

Мой аднакурсьнік Антон (журфак БДУ) папрасіў прабачэньня за «неарыгінальныя асацыяцыі» і назваў гімны, Белавескую пушчу ды савецкія грошы. Ён памятае, як зь неўтаймоўнай дзіцячай радасьцю псаваў бацькоўскія банкноты і душыўся жahlівым дзетсадаўскім кампотам, пакуль людзі неслі дзяцей на плячах і матлялі сьцягамі на штогадовых дэманстрацыях.

Наста, якая вучыцца італьянскай мове на фільмаку, найперш адзначыла, што абрэвіятура «БССР» гучыць ня вельмі, да таго ж кожны яе вымаўляе па-рознаму. Цяперашняе «эРБэ» куды лепш. Наста лічыць, што савецкая Беларусь найбольш падобная да аўтобуса на ейным лёцішчы. Апошні вельмі кепска пахне, працякае, развальваецца падчас язды, а на яго сядушках пяцісантымэтровы пыл. Уся ідэя існаваньня БССР для Насты адлюстравана на фатаздымках, дзе яе малады бацька ціхамірна спіць на чарговым сходе абкаму (ці райкаму) партыі, а над ім вісіць вялізны партрэт вечна жывога і вечнаапантаннага Ўладзімера Ўльянава.

13 гадоў на палітычнай мапе сьвету няма Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі. Для кагосьці трынаццаць — гэта чарговы пэрыяд, для кагосьці — проста нешчаслівая лічба, а для нас — гэта ўсё сьвядомае жыцьцё. Вядома, тое, што мы «жылі ў БССР», — умоўнасьць, паколькі нічога, апроч выпадковых сьценак, наша памяць ня вынесла з гэтай краіны. Нават пісьменнасьць і начытанасьць падводзіць маё пакаленьне, і яно ня ўстане скласьці нейкае цэласнае ўяўленьне пра тую краіну, дзе нарадзілася і ў літаральным сэнсе ўстала на ногі.

Тэда Лі

БССР АЎСКІЯ САГІ

Партызаны-74

Расказвае Аляксандар М.: «Пад Жлобінам у 1974-м г. здарылася такая гісторыя. Студэнты паехалі «на бульбу» і знайшлі ў лесе ацынкаваныя скрыні з нямецкім дабром. Пасьля адступленьня фашыстаў у лясах сталася шмат тэхнікі і абмундзіраваньня. Моладзь апанулася ў нямецкія мундзіры, узяла зброю і рушыла на бліжэйшую вёску. Трохі ведалі па-нямецку, таму народ паверыў у III сусьветную. Жыхароў сагналі ў мясцовы клуб. Самае цікавае, што знайшліся і здраднікі. Яны адразу паведамілі, хто ў вёсцы камуніст, хто міліцыянт. Але ж як толькі «фашысты» вылезьлі з клубу, па іх пачаў паліць былы партызан з прыхаванага кулямёта. Хто выйшаў з-пад агню, таго судзілі».

Што б вы вярнулі

Працяг са старонкі 5.

Вечарамі. Яшчэ згадваюцца брук, сьметніцы з хлёркай, прыбіральні на вуліцы сьмярдзючыя. Жыцьцё, карацей. Сабакі, каты.

Лявон Баршчэўскі, перакладчык, старшыня ПЭНу:

Альманах «Далягляд», які вы-

ходзіў у 70-я, 80-я, я б хацеў вярнуць. Там пераклады, як ні круці, усё ж можна было друкаваць. Вядома, на 80 праэнтаў друкавалі сяброў Савецкага Саюзу, але ўсё ж па факце ён быў. Я ж быў галоўным рэдактарам, як яго спынілі друкаваць. Але мой нумар так і ня выйшаў, хаця быў зроблены. На 93-ці год. Гэта я б хацеў вярнуць. А ўсё астатняе... Думаю, што цяпер лепш.

Алесь Бяляцкі, крытык, праваабаронца:

Я вярнуў бы беларускую мову, якая ў той час панавала болей, чым цяпер. Па вёсках, мястэчках людзі размаўлялі значна больш. А цяпер, на жаль, ідуць такія працэсы, што шмат у якіх вёсках дзеці па-расейску гавораць. А тады ня ведалі расейскай мовы, і добра ім было.

БССРаўскі бэйсбол

БССРаўскія дзеткі гулялі ў бэйсбол ужо ў 80-х. Пасля падрывалі танкавыя снарады на пустыках. А ў пошуках дозы грамілі ліфты. Экстрэмальныя забавы дзяцей у БССР.

Самай простаю БССРаўскай дваровай гулькай быў «Пікар». Сэнс — зьбіць як мага болей бляшанак палкай. Вось толькі замахнуцца як сьлед перашкаджае «таварыш» зь іншай дубінай, што б'е па руках. Яшчэ адна гульня — «Пікі» — дваровы варыянт мушкетэраў. У такой валтузьні вельмі проста праткнуць праціўніку нагу ці руку.

Дужа розніліся варыянты стварэння «пугача». Можна было ўзяць газавы балёнчык ад сыфона савецкага ўзору, забіць яго серай, прымацаваць цывік і падпалі. Іншы варыянт — аловак і ключ зь дзіркай. Самыя спакусныя «падрыўнікі» карысталіся выдранымі з трактароў трубкамі.

Быў у БССРаўскіх дварох і мясцовы «бэйсбол». Гульня такая: у ямку кладзеш мячык, адзін бітай падкідае яго, іншы ловіць. Як схаліў — мусіш адбегчы на пэўную адлегласць і кінуць мяч назад, твой супернік — адбіць.

Апагеем вайсковых гульняў савецкіх дзяцей была вайскова-патрыятычная гульня «Зарніца». Упершыню «вайнушка» прайшла ў 1967 г. у Севастопалі. Гульня была для 10—13 гадовых. Для старэйшых быў адпаведнік — «Арляня». Падчас гульняў узрывалі, стралілі. Часам нават выкарыстоўвалі тэхніку. Дарэчы, у чэрвені ў Ляхавічах адбылася берасьцейская абласная «Зарніца-2004». Яе праграма наступная: агляд апарэцыя «Снайпэр», вайскова-спартовая эстафэта, мэдычны конкурс, конкурс баявых лістоў, мастацкая самадзейнасць. Адным словам, back to the USSR.

Пры канцы 80-х пачалася масавая партызаншчына. Напрыклад, тады на Ангарскай існаваў палігон. Вайскоўцы распрадавалі літаральна ўсё, нават танкавыя снарады. Ня грэбавалі і гандлем зь дзетцамі. Патроны для пісталета Макарава, праўда, прадавалі ня вельмі ахвотна. Крымінальнікі далі б за іх куды болей. Хадзілі на палігон дзеці па трое-чацьвёра. Набытыя патроны і снарады ўзрывалі на найбліжэйшай пустыцы. Цікава, што, прадаўшы два танкавыя снарады, можна было набыць два ровары.

«Рэха мінулае вайны» ў дзіцяча-юнацкіх забавах пачало сыходзіць пры канцы 80-х. Паўсталі новыя праблемы падлеткаў, нахталі «як дастаць дозу». Пацаны ў ліфце зрывалі алюмініевыя вугалкі і здавалі як драгмэтал. Практыка працагваецца і па сёньня.

Галоўная цывільная экстрэмальная забава БССРаўскай дзятвы — гэта атракцыён «Супэр-восем», што ў менскім парку Чалюскінцаў. Гэтая мэталічная пачвара ўжо трэці дзясятак год працуе ў Беларусі. Дарэчы, да 1972 г. «Супэр-восем» працаваў у Чэхіі.

Сяргей Трафілаў

У акупаваным фашыстамі Менску дзейнічае савецкае падполье. Адзін зь яго ўдзельнікаў Коля Дзееў знаёміць сваю каханую Марыну з падпольнай кіраўнічкай Ганнай Чорнай. Ганна Іванаўна ганьбіць Колю за неабдуманы ўчынак і загадвае выправіць Марыну да партызан. Гэта, аднак, не ўдаецца: па дарозе ад Ганны герой пачынае сыгналіць савецкім самалётам, што акурат здзяйснялі бамбаваньне, і забівае нямецкага афіцэра, які яго засьпеў на гарачым.

Ліля Ржэцкая, Яўген Карнаухаў, Рыта Гладунко ў ролях Варвары, Рыдэля і Марыны адпаведна.

Не магу я знайсці тое слова...

Сяргей Балахонаў

З усіх БССРаўскіх кінафільмаў у сьведомасьць проста-такі ўрэзаўся «Гадзіннік спыніўся апоўначы», зняты пры канцы 1950-х гадоў. Ні «Міколка-паравоз», ні «Прыгоды Бураціны» не зрабілі такога моцнага ўражання, як ён.

Марыне Коля кажа ўцякаць, і яна натрапляе ў руінах на жонку гаўляйтэра фон Каўніца, ратуе яе і гэтакім парадкам лучыць да іх у дом за чалядку. Немцы тым часам за забітага Коля афіцэра ўзялі ў закладнікі дзяцей зь сіроцкага прытулку. Дзееў не вытрымлівае і рушыць да фашыстаў, спадзеючыся, што тая адпусьцяць закладнікаў. Гэтага не адбываецца: гінуць і дзеці, і падпольшчык.

Марына, якая стала выпадковаю сьведкаю катаваньняў свайго каханага, агортваецца прагаю помсты і шукае выходы на падполье. Сьмюлюючы зубны боль, яна ідзе да Колевага бацькі-стаматоляга і просіць звязаць яе з падпольем. Сама ж у доме фон Каўніца імкнецца выведць што-небудзь важнае для камуністаў і праз гэта трапляе пад падазрэнне немцаў.

Памочнік гаўляйтэра Рыдэль выдае сябе за антыфашыста і спрабуе праз даверлівасьць Марыны выйсці на Ганну Іванаўну. Стрэча з кіраўнічкай адбываецца, і для большага даверу да сябе Рыдэль здае свайго агента ў падпольных структурах. Ганна Чорная ўсё ж давярае

яму мала і пра галоўнае ня кажа. Марына праносіць у дом гадзіннік-кавыя міны і падкладвае гаўляйтэру пад падушкі. Уцёкі ледзьве не зрываюцца, бо Рыдэль раскрывае карты і пагражае катаваньнямі. Але простая кабетка, кухарка Варвара Іванаўна ратуе Марыну, пакідаючы сякеру ў карку нямецкага афіцэра. Здзяйсняльнікі і арганізатары зьнішчэньня фон Каўніца пакідаюць Менск.

Просты, перасыпаны супярэчлівасьцямі, нестасоўкамі і ідэялігічнымі штампамі сюжэт аддаў гледачу ад гістарычнай праўды — як і любы галівудзкі. Калі сёньня многія адмыслоўцы сьмяюцца, праглядаючы «Настасьсю Слуцкую», то можна толькі здагадацца, як шчымы падчас прагляду «Гадзіннік» сэрцы тых гледачоў, хто на сваёй скуры зазнаў усё акупацыйнае жахоцьце. Немагчыма нават на крок наблізіцца да тых пачуцьцяў, што віравалі ў Алене Мазанік, якая сталася прататыпам галоўнай гераіні фільму. Усё жыцьцё яна трымалася афіцыйнай вэрсіі падзей, звязаных з забойствам Вільгельма Кубэ (у фільме — фон Каўніц).

Усё болей часу мінала, і ў «Гадзінніку» зьяўляліся новыя гледачы, якія ня ведалі з уласнага досьведу, якой была вайна. На іх, юных савецкіх беларусаў, і быў нацэлены фільм. І вось тут даводзіцца канстатаваць парадокс: камяні ідэялігічнага муру ў «Гадзінніку» былі змацаваныя зусім ня той глінай ці цэмэнтавым растварам. Занадта шмат

дробных дэталей штурхалі да адваротнага, несавецкага ўспрымання фільму. Зроблена гэта было наўмысна ці выпадкова, ня ведаю. У кожным разе, крамолы не заўважыла нават звышпільная цэнзура.

Колькі сябе помню, а помню я сябе гадкоў з трох, у дзяцінстве штогод па некалькі разоў даводзілася глядзець гэты фільм зь несцыханым напружаньнем. Па малым сэрцайку шпарчэй прабягала кроў, калі дарослыя праглядальнікі ў чарговы раз гучна прачыталі надпіс на шлягбаўме, які зьяўляўся на экране: «МЕНСК». Дзіўнае ператварэньне сталіцы БССР зь Менску ў Менск узрушвала і патрабавала ўдакладнаўняў. Бацькі і крэўныя толкам нічога растлумачыць не маглі, а можа, і не хацелі. Увесь адказ звычайна выліваўся ў фразу «Так горад раней называўся», якая спараджала толькі новыя пытаньні без дарослых адказаў.

Я ніколі ня бачыў гэтага фільму па-беларуску. Але нават расейскамоўны варыянт (арыгінал?) спаквалі сфармаваў дзіўнютка шчымылівае стаўленьне да беларускае мовы. Найперш паспрыяла гэтаму «Песьня Марыны» на вершы Адама Русака. Паводле сюжэту немцы ў сваім цэлым абстрактным доме, дзе суседзьяць спальні, сталоўкі і катавальні, прычэпіліся да дзяўчыны прасьяваць ім нештачка. «Не магу я знайсці тое слова», — грубаваты надрыўны жаночы голас пераварочваў унутры ўсё чыста: і Аляксандра Неўскага, і Леніна, і дружбы народаў надэжыны оплот. Да таго ж гэ-

ная песьня вельмі часта гучала па беларускім радыё ў праграме «Жадаю вам», чаго цяпер і блізка няма сярод маскоўскіх белых хрыстантэм і зеленавокіх вядзьмарак... Стрэмкаю заселі ў галаве і іншыя фразы герояў «Гадзінніка», звязаныя зь беларускай. Нямецкі афіцэр, што супраджае Марыну да зубнога, сядоўчы на крэсла, раптоўна падхопліваецца і пытаецца ў пацыентаў: «Клоп няма?» Апануты ў цывільнае Рыдэль нэрвова чакае Ганну Іванаўну. Побач віецца даўгалыгі тыпус у чорнай форме SS. Рыдэль пытае ў яго, якая гадзіна, на што «ссэсавец» чыста па-беларуску адказвае: «А вы трошкі пачакайце».

Немцы ў «Гадзінніку» карыкатурныя. Аднак той афіцэр, якога на пачатку фільму зарэзаў Коля Дзееў, абсалютна не глядзеў ашавуркам (мо таму, што паводле сцэнару ня быў надзелены словамі?). Наадварот, ён выглядаў так эфэктна і быў такім у параўнаньні з Колям прыгожым, што міжволі закрадалася пытаньне: — што за вайна? «Што за вайна?» — пытаюся я і сёньня ў сябе, сваіх вучняў ды ўсіх тых, хто лічыць сябе афіцыйным захавальнікам БССРаўскіх традыцый. У выніку я пішу апавяданьні «Сьмерць лютністы» і «Пятнаццаць лішніх хвілін». Малыя ўпарта вучаць пра Хатынь. Дарослыя дзядзькі пераапануюцца ў чырвонаармейскую форму, экранізуючы «Песни войны», дзе няма ні БССР, ні проста Беларусі, спляжанай той незразуметай вайной. Што гэта? Не магу я знайсці тое слова...

з часоў БССР

Алег Дашкевіч, рэжысэр-дакумэнталіст:

Я б вярнуў «Песьняроў». Тую апантанасьць і прафэсійнасьць, якая дазваляла падняцца на такі ўзровень... Гэта была зьява. Прычым зьява, якая прадавалася таксама, як, скажам, савецкі балет альбо савецкі хакей. Таму што была канкурэнтназдольнай паводле савецкіх мерак.

Зьміцер Падбярэскі, музычны крытык:

Цэны на канцэртныя білеты. Яны былі з «чалавечаскім ліцом». На эстрадныя канцэрты, на замежных зорак. Напрыклад, на тых жа палкаў. У Палацы спорту. Самыя дарагія былі, па-мойму, два рублі пяцьдзясят капеек. Як пляшка гарэлкі. Ну, і магчымаць езьдзіць бязь межаў у тую ж Прыбалтыку. А што б яшчэ я

вярнуў? Я б вярнуў цэнзуру ў дачыненні да многіх выканаўцаў эстраднай музыкі. Цэнзуру прафэсійную. Каб аматаршчына ня лезла на сцэну. А тым больш у эфір. А яшчэ я б вярнуў кавярні «Мутнае вока» і «Сузор'е».

Віктар Шалкевіч, бард:

Я хацеў бы вярнуць сабе паездку на матацыкле «Узыход-2М» з Бажэ-

най Бараноўскай. Гэта была дзяўчына, у якую я быў закаханы. Яна была з Польшчы. Гэта быў такі анёл, да якога я баяўся дакрануцца. І як гэта прыемна, калі ты малады, а за тваёй спінай сядзіць дзяўчына і ты ляціш на гэтым матацыкле. Уяві сабе, што адчуваець твае плечы. Ты ніколі не вазіў дзяўчат на матацыкле? Гэта фантастычнае адчуваньне. Якога нідзе, акрамя як едучы на матацык-

ле, не адчуеш. Асабліва на ўхабах.

Віцук Вячорка, старшыня БНФ:

Я б вярнуў беларускую мову на Беларускім тэлебачаньні. І вярнуў бы беларускія школы. Бо ў пачатку 60-х яны яшчэ былі. У гарадах. І вярнуў бы дзяржаўную падтрымку беларускамоўнай літаратуры.

Апытваў Зьміцер Бартосік

Спартоўцы-закладнікі

Як Парфяновіча прымусілі прыняць допінг

Кастусь Лашкевіч

Галоўнымі ў сьвеце спорту спаборніцтвамі 1984 г. мелі стацца XXIII Алімпійскія гульні ў Лос-Анджэлесе. Але ў аналі сусьветнае гісторыі ім было наканавана ўвайсьці як адным з найбольш скандальных. У адказ на байкот маскоўскай Алімпіяды-80, арганізаваны ЗША ў знак пратэсту супраць увядзеньня савецкіх войскаў у Афганістан, сацыялістычныя краіны праігнаравалі Алімпіяду-84. У выніку ў спаборніцтвах чатырохгодзьдзя ў Лос-Анджэлесе ня здолелі ўзяць удзел 125 чэмпіёнаў плянэты, што не магло не адбіцца на агульным узроўні турніру. Былі сярод іх і беларусы.

«Байкот!»

Алімпійскі чэмпіён сьульскай Алімпіяды 1988 году віцэблянцін **Вячаслаў Яноўскі** мусіў вярнуцца ў вялікі спорт, каб дасягнуць алімпійскай мэты: «Дзевяць гадоў я быў складзе зборнай Саюзу. На пачатку 80-х некалькі разоў станавіўся прызэрам чэмпіянатаў і Спартакіяды народаў СССР, быў трэцім на эўрапейскім чэмпіянаце. Пяць гадоў запар я перамагаў у турнірах наймацнейшых баксёраў краіны. У 1984-м заваяваў права выступаць на Алімпіядзе ў Лос-Анджэлесе. Але палітыкі адабралі ў спартоўцаў гэты права. Думаю, не ад вялікага розуму. У 86-м я пакінуў рынг, пачаў працаваць трэнэрам. Але паўза не была працяглай. Адчуў, што не сказаў на рынг апошняга слова, і вярнуўся».

Трохразовага пераможцу маскоўскіх Гульніў, дзевяціразовага чэмпіёну сьвету ў веславаньні на байдарках **Уладзімера Парфяновіча** байкот вымусіў пайсьці супраць уласных прынцыпаў.

«Я быў і застаюся прынцыповым праціўнікам выкарыстаньня допінгавых прэпаратаў. Але прымаць іх аднойчы мне ўсё ж прыйшлося — у 84-м, перад спаборніцтвамі «Дружба-84», якімі камуністычнае кіраўніцтва падмя-

У адказ на «рэакцыйную» заяву НАК у аднас СССР у выданьнях усіх савецкіх рэспублік імгненна зьявіліся ўхвальныя лісты вядомых атлетаў. У газэце «Фізікультурнік Беларусі» была адкрыта адмысловая рубрыка з характэрнай назвай «За чысьціню алімпійскіх колцаў». Вось толькі некалькі вытрымак з найбольш рэзанансных лістоў.

«Ухваляем і падтрымліваем. Ці можна ехаць на Гульні, дзе няма аніякіх гарантыяў адносна бясьпекі сяброў алімпійскай дэлегацыі СССР? Не, нельга».

Міхаіл Крыванос, старшыня Фэдэрацыі лёгкай атлетыкі БССР, першы беларус — уладальнік алімпійскага медала.

«Ідэолягі палітычных дывэрсій, антысавецкія, антыкамуністы ўсіх масьцей і расфарбовак, сіяністы, расісты прагнуць стварыць вакол дэлегацыі атмасфэру нядобразьчлівасьці й варожасьці».

Ісак Цывес, вэтэран ВАВ, працы й спорту, патрыярх беларускае спартовае журналістыкі.

3 афіцыйнай заявы Нацыянальнага алімпійскага камітэту СССР ад 10 красавіка 1984 году:

«Адміністрацыя ЗША імкнецца скарыстаць Алімпійскія гульні напярэдадні выбараў у сваіх карысьлівых і палітычных мэтах. У краіне разгору та шырокая кампанія супраць удзелу СССР у Алімпіядзе. На

антыалімпійскай аснове адбываецца аб'яднаньне розных рэакцыйных палітычных, эміграцыйных і рэлігійных групавак. У прыватнасьці, створана кааліцыя «Забараніць Саветы».

У бок спартоўцаў і афіцыйных асоб СССР ды іншых сацыялістычных краін гучаць адкрытыя пагрозы фізычнай расправы, ладзяцца правакацыйныя акцыі».

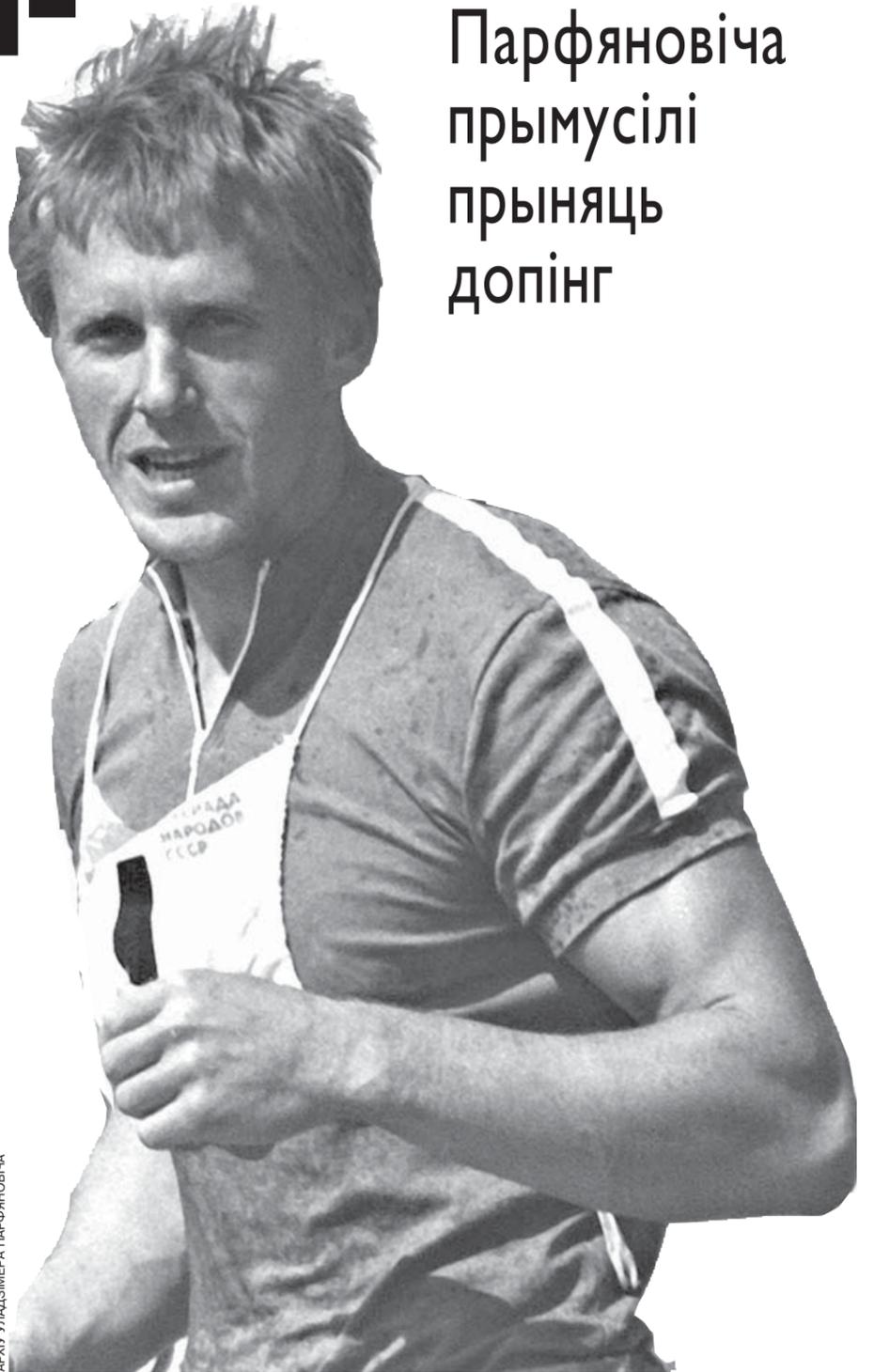
ніла нам Алімпіяду. Спачатку я адмовіўся. У адказ пачуў: «У такім выпадку мы цябе ў зборнай не затрымліваем». Я б і паехаў дадому, але, апрача адзінкі, я тады веславаў і ў экіпажы часьвёркі. Мой ад'езд азначаў аўтаматычны няўдзел трох маіх калег, і я вымушаны быў падставіць сябе пад два ўколы рэабаліту. Што да няўдзелу ў Алімпіядзе ў Лос-Анджэлесе, дык на цяперашні розум я б заявіўся і выступаў пад сьцягам Міжнароднага алімпійскага камітэту. Нельга зьмешваць спорт і палітыку. Калі атлет заваяваў права ўдзелу ў Алімпійскіх гульніх, нельга гэты права адбіраць», — лічыць сп.Парфяновіч.

Паўсьоль — КДБ

Узаемны байкот Алімпіяд 80-х гадоў стаўся вынікам новага ўсплёску варожасьці ва ўзаемаадносінах краін супрацьлеглых лягераў. Спорт ад самага пачатку быў адным з палітычна «халоднае вайны», а савецкія спартоўцы — паняволенымі закладнікамі палітыкі партыі.

Стартавая для СССР Алімпіяды 1952 г. у Хельсынкі запамнілася менскаму бар'ерысту **Анатолію Юліну** напружанай атмасфэрай палітычнага супрацьстаяньня. Некалькі гадоў таму найбольшы Анатоль Іванавіч распавядаў: «Гэта быў час, калі ішла барацьба паміж капіталістычнымі і сацыялістычнымі лягерамі ва ўсіх сфэрах жыцьця, у тым ліку і ў спорце. Супрацьстаяньне было такім, што спартоўцы краін-апанэнтаў жылі ў розных месцах, аб'яднанай алімпійскай вёсцы не было зусім. Спартоўцы сацкраін разьмяшчаліся ў Атаніемі, за 20—25 км ад Хельсынкі. Я адразу зьявіў увагу на тое, што фіны на нас неяк дзіўна глядзяць, асабліва дзеці. Відаць, гэта было водгульлем савецка-фінскай вайны 1940 г., а таксама капіталістычнай прапаганды, якая пераконвала, што расейцы падобныя да зьяроў, што яны ўсе забойцы».

Славутая спрынтэрка, чатырохразова чэмпіёнка Эўропы **Марыя Іткіна** на сваіх дэбютных Алімпійскіх гульніх у Мэльбурне (1956) сустрэла багатага сваяка і трапіла на ўлік КДБ: «Добра памятаю, як некалькі чалавек з абслуговага пэрсаналу цэплаходу «Грузія», на якім мы вярталіся дамоў, папрасілі ў Аўстраліі палітычнага прытулку. А яшчэ ў Алімпійскую вёску прыехаў некалькі мужчына, які прадставіўся Іткіным, маім родным дзядзькам. Ён прынёс са сабой стос выразак пра мяне з «Правды», «Известий», «Советского спорта» і іншых савецкіх газэт, сабраных за некалькі гадоў, а таксама шмат гасьцінцаў і канвэрт з грашамі. Яго адразу заўважылі маскоўскія кадэбэшнікі, якіх у складзе дэлегацыі было аж зашмат — ці не па аднаму на двух спартоўцаў. Я дзядзьку (магчыма, што гэта насамрэч быў мой дзядзька — так вайна раскідала людзей) сказала: «Калі ласка, я вас вельмі прашу, забярыце ўсё і зьяжджайце, бо ў мяне будуць праз вас вялікія праблемы». Пасьля мяне й спраўды падрабязна распыталі пра ўсё. Нейкі час я нават была невыязнай. Напрыклад, мяне не пусьцілі ў Філадэльфію на традыцыйную матчавую сустрэчу СССР—США. Дык яны мне так і казалі: у вас дзядзька за мяжой. Праўда, дзякуючы вытарскам Машэрава ды Мазурава гэтая праблема была вырашана».

Уладзімер Парфяновіч ня змог узяць удзел у Алімпіядзе-1984.

Уладальнік першага сярод беларусаў алімпійскага «золата» вясляр **Леанід Гейштар** (у байдарцы-двойцы разам зь **Сяргеем Макаранкам**) з прычыны свайго неславянскага прозьвішча на рымскаю Алімпіяду (1960) мог не паехаць зусім: «Дзеля таго каб трапіць на Гульні ў Рыме, нам зь Сяргеем Макаранкам прыйшлося пераадолець некалькі адборачных раўндаў. Калі ж зборная вясляроў адлятала на Гульні, нам без глумачэньня прычын загадалі застацца. Мы падымаліся а 6-й раніцы і сьпяшаліся трэніравацца на Масквару. Так нас патрымалі ў напружаньні чатыры дні і нарэшце пасадзілі ў самалёт. Але й тутакі не пашэнціла. Пасьля трыццаці хвілін палёту выявіліся праблемы ў сыстэме кіраваньня забесьпячэньня. Давалася вяртацца. Паўторны ўзьлёт быў паспяховым. Ужо пасьля мяне расказалі, што «гэбэшнікаў» насцьярэжыла маё прозьвішча і тое, што я ня быў ані камуністам, ані камсамольцам. Відаць, яны чатыры дні правяралі маё пралеатарскае мінулае. А я ж з простага сям'і, быў рабочым на заводзе вымяральных прыладаў».

Беларускі спорт у 1984-м

Чэмпіёнамі сьвету па хакеі сярод моладзі ў складзе каманды СССР становяцца гадванцы менскага «Юнацтва» **Мікалай Баршчэўскі** й **Алег Мікульчык**. Сталічны СКА пад кіраўніцтвам **Спартэра Мірановіча** перамагае ў першынстве Саюзу па гандболе, а **футбольнае «Дынама»** фінішуе пятым — гэта ўжо зьярканьне зорнае каманды 1982-га. Мянчук **Анатоль Гантварг** у трэці раз робіцца чэмпіёнам сьвету па шашках. 11-гадовы

віцэблянцін **Андрэй Калада** займае першае месца ва ўсесаюзных дзіцячых спаборніцтвах скакуноў у вышыню з вынікам 165 см. На зімовай Алімпіядзе ў Сараеве адзіна беларуска **Тамара Маркашанская** фінішуе 13-й у лыжнай гонцы на 20 км. У газэце «Фізікультурнік Беларусі» зьяўляецца новая рубрыка: «Фізікультура — катэгорыя сацыяльная». **Сяргей Каснаўскаў** ставіць усесаюзны й эўрапейскі рэкорд у штурханьні ядра — 21,46 м. На запрашэньне Дзяржкамітэту СССР па замежным турызьме ў Менск для ўдзелу ў матчавай лёгкаатлетычнай сустрэчы прыяжджаюць амэрыканскія школьнікі з гораду Экзэтэр (штат Нью-Гемпшыр). **Віталь Пясяняк** уздымаецца на першую прыступку эўрапейскага сьвету, пераможца міжнародных спаборніцтваў «Дружба-84» па цяжкай атлетыцы. Па выніках Усесаюзнага сацыялістычнага спаборніцтва, праведзенага ў папярэднім годзе, **спорткамітэт БССР** як адзін з пераможцаў узнагароджаны Чырвоным сьцягам за належны ўздым масавай фізычнай культуры й спорту. Узаемны байкот Алімпіяд 80-х гадоў стаўся вынікам усплёску варожасьці ва ўзаемаадносінах краінаў супрацьлеглых лягераў. Спорт ад самага пачатку быў адным з палітычна савецка-амэрыканскага супрацьстаяньня, і ў 1984 г. беларускія спартоўцы сталі закладнікамі палітыкі партыі.

Смак люббае ежы

Ева Вежнавец

Прыемнасьці БССРайскіх часоў для мяне палягаюць выключна ў прыватнай сфэры. Самымі большымі зь іх была нядзельная праграма «Ў гасьцях у казкі» ды ежа. Якая гэта была ежа!

БССРайская ежа на сёньняшні густ падасца ня надта разнастайнаю і ўбога спакаванаю, але я бачу яе як вялізную гару вабнотаў і смачнотаў, асьветленую яркім сонцам. Так я яе і буду апісваць, з кучы выцягваючы, разглядаючы, нюхаючы і смакуючы.

Макраватая халва прадавалася ў круглых бляшанках з выяваю вавёрчкі. У такіх жа бляшанках, толькі меншых, прадаваліся манпансье. Зьёўшы зьмесьціва, бляшанак не выкідвалі. Хлопчыкі насыпалі туды пяску і выкарыстоўвалі як хакейнай шайбы, дзяўчаткі захоўвалі там фанцікі і «золатка» (аркушыкі фольгі), мамы з бабцямі — гузікі і іголки, а таты — кручкі, блешні, шрот, гайкі, шрубкі і цвічкі, і ўсе разам — мядзяныя капейкі.

Марозіва было некалькі гатункаў на ўвесь СССР. Найсмачнейшым і найдаражэйшым быў леныградзкі плямбір — 28 кап., леныградзкае эскімо (мройны дэфіцыт) — 22—25 кап., марозіва глянзураванае на палачкі — 22 капейкі, звычайнае — 13 кап. Усё — у бляклых паперках з выявамі белых мядзьведзяў,

сьнягурак, аленяў, эскімосаў у кухлянках.

Шакалядкі падзяляліся на ўласна шакалядкі і салодкія пліткі. Найсмачнейшыя з шакалядак (вялікіх і малых) былі «Аўрора» ды «Алёнка» (вялікая — рубель сорак, малая — 20 кап.), з салодкіх плітак — «Кракадзіл Гена» ды «Вясёлыя рабяткі». Малая ванільная шакалядка каштавала каля 20 капеек.

Пернікі былі такія: «арыстакраты» — пернікі ў шакаляднай глязуры і «хамы» — белаваць, аблітыя глязурай надкага смаку.

Кукурузныя палачкі былі глязураваныя (20—23 кап.) або неглязураваныя (18 кап.). Апошнія — толькі ў крайнім разе!

Печыва было некалькі гатункаў (у пачачках па 12 квадрацікаў). Як бы гатунак ні называўся, смак быў аднолькавы.

Ташноцікі — пшчотная назва піражкоў з накрыпкаю за 5 капеек. Мае фаварыты сярод ташноцікаў — з павідлам.

А яшчэ ж былі **булачкі за 3 капейкі!**

Самыя папулярныя «ліманады» былі «Крэм-сода» і «Бураціна». Менш папулярныя — «Званочак». Насамрэч, натуральна, гэта не былі ані ліманады, ані аранжады, але падавалася, што смачна.

Газіроўка прадавалася ў аўтаматах, можна было нападзіць зь сіропам (3 кап.) або проста беленькай (1 кап.). Прадаваліся шклянныя сыфоны, якія можна было заправіць, напрыклад, у некалькіх месцах Менску, адстаяўшы чаргу. Каштавала гэта ад 3 да 5 капеек. Пакуль нясеш, палову вып'еш, палову распыркаеш на мінакоў.

Пакуль мамы й дзеці падзілі газіроўку, таты маглі папіць піўка ў піўнушках. **Піва** было разбаўленае і нясмачнае. Называлася яно «Жыгулёўскае». Калі шчаслівае сямейства ўлетку выбіралася ў Крым, там стаялі нават апараты, якія за 20 кап. маглі нападзіць шклянку маладога «Ркацытэлі».

Выбар садавіны быў вельмі бедны і прадаваўся ў крамах згнілымі («овощныхках»). Пра авакада й фэйхоа чуваць было толькі ў маналёгах гумарыстаў. Больш-менш даступнымі (дэфіцытнымі) былі вінаград ды цытрусавыя. Ад пуза было толькі яблыкаў ды груш, але пад студзень зьнікалі і яны. Адзіная прапанова — **мочаныя яблыкі ў бочках** і акварыюмах.

Затое з пачатку лістапада пачыналі чакаць **Новы Год. Аліўе, мандарыны ў се-**

тачках, шпроты, вінэгрэт... Торт нават за 4 рублі.

Можныя бацькі пад Кастрычнік і Новы год прыносілі з размеркавальніку пайкі — дзьве «палкі» **сухое каўбасы**, кілё **воблы**, бляшаначку **чырвоная ікры**, 2 кг **грэчкі**, слоічак **маянэзу** (за яго, дарэчы, у крамах адбываліся папіханкі й бойкі на дзясяткі жаночых сілаў), **шынку, абязваную вярочкай, чырвонарыбіцу, курачку**. Хто з нас не адданы гэтаму й цяпер?

Рыба вялася пераважна народных гатункаў: **мойва, селядзец івасі** (пасля сваркі з Нарвэгіяй буйны селядзец зьвёўся), **бычок у тамаце, часьцік, кілька**.

Маёй нязьменнай жарсьцю былі цукровыя **пеўнікі на палачках**. Іх прадавалі бабулі, а палачкі выстругвалі іхныя дзядкі, сама ў Слуцку бачыла. Жоўтыя, чырвоныя й злёненыя, шклістыя — празь іх было відаць сонца.

І, нарэшце, «сталінскі шакаляд», як казалі немцы, — **чорныя семкі**. Тады б нам і ў галаву не прыйшло, што яны могуць быць фасаваныя ў пакецікі і прадавацца ў крамах. Бабулькі з малою і вялікаю шклянкай у мяхох былі і тады. Гэта, я падазраю, стогадовая традыцыя.

Калі чаго не згадала, сядзьце, мілыя, і згадайце самі. Бо я акурат іду ў краму. У мяне ёсьць грошы на салату з памідораў, агуркоў, аліўкавага алею, сыру і часнаку, на пляшчу цёмнага піва й на карычневы, бы мумія Тутанхамона, вэнджаны сьцягняк бройлера. Я не адмаўляю сабе ў сьціптых жаданьнях чалавека з БССР.

Дзякуй кавярні «Стары Менск» за ілюстрацыі

Горад-герой майго дзяцінства

Віталь Тарас

Адмоўныя пачуцьці амаль ніколі не бываюць канструктыўнымі. Між тым, пачатковым штуршком да напісаньня гэтых натацак сталіся развагі аднаго вядомага журналіста. Зь іх вынікала, што Менск калі й быў месцам, дык хіба толькі за часамі Ўсяслава Чарадзея. А калі ўлічыць міталёгічнасьць гэтага пэрсанажа — значыць, ніколі. Ну, а калі былі ўсё-такі нейкія гарадзкія адметнасьці ў Менску, дык і яны зьніклі ў 70—80-я гады мінулага стагодзьдзя, калі сталіцу БССР канчаткова апанавалі выхадцы з разбуранай калгаснай сыстэмай і дабітай наступствамі Чарнобылю беларускай вёскі.

У якасьці эмацыянага пацьвярдзеньня свайго тэзысу журналіст прапанаваў, так бы мовіць, прайсьціся па спальных раёнах сталіцы — пажадана дзесьці ўвечары, паслухаць «размовы», што гучаць з расчыненых вокнаў і асабліва пад вокнамі, зазірнуць на кухні насельнікаў панэльных шматпавярховак ці ў які-небудзь тамтэйшы ўнівэрсам. І тады, маўляў, кожнаму стане ясна, што Менск ня ёсьць горадам і ня ёсьць вёскай, а ёсьць якімсьці маргінальным, небеларускім і далёкім ад цывілізацыі сонмішчам тубыльцаў.

Насамрэч, я мог бы дадаць да гэтай змрочнай карціны яшчэ колькі чорных фарбаў. Нават у цэнтры Менску,

на пляцы Свабоды ля адноўленага будынку Ратушы, ці дзе-небудзь на праспэктце Скарыны, альбо ў мэтро не пакідае адчуваньне, што ты ня ў родным Менску, а ў якой-небудзь сусьветнай унівэрсальнай і безаблічнай вёсцы. Нават мой сын, мянчук, які ажаніўся зь менскай дзяўчынай ужо ў XXI стагодзьдзі, са здзіўленьнем кажа пра тое, што ў натоўпе ўсё меней надараецца ўбачыць знаёмых твары. Ня твары знаёмцаў, а проста чалавечыя твары, на якіх можна было б хоць што-небудзь прачытаць, акрамя жаданьня паесьці або задаволіць яшчэ якую фізіялягічную патрэбу.

Працяг на старонцы 11.

● НОВЫЯ КНІГІ, ДАСЛАНЫЯ Ў РЭДАКЦЫЮ ●

Бадак А. Маланкавы посах: Кніга лірыкі. — Менск: Мастацкая літаратура, 2004. — 123 с.

Паэт, песьні на словы якога нярэдка гучаць у перадачах Беларускага радыё, сабраў у новай кнізе вершы й паэмы, напісаныя на працягу апошніх дзесяці гадоў.

Беларусь у вялікай айчынай вайне: Дзень за днём: Ілюстраваная храналёгія (Да 60-годзьдзя вызваленьня Беларусі) / Уклад. і аўт. тэкстаў Я.Малашэвіч. — Менск: Беларусь, 2004. — 231 с.: іл. 3000 ас.

Шэраг выданьняў, прымеркаваных да сёлетніх урачыстасьцяў, узабагаціўся яшчэ адною кнігаю з тыповым зьместам і афармленьнем. У храналёгічным парадку тут зафіксаваны падзеі, што адбываліся на тэрыторыі Беларусі ад 22 чэрвеня 1941 году й да канчатковага вызваленьня беларускіх гарадоў Чырвонай Арміяй, — абарончыя ды наступальныя апэрацыі, арганізацыя савецкай партызанкі й г.д. Напрыканцы зьмяшчаюцца здымкі мэмарыялаў і помнікаў ахвярам вайны.

Голуб Ю. Брама зімы: Кніга паэзіі. — Менск: Мастацкая літаратура, 2004. — 119 с. 1200 ас.

Кляшторны Т. Сьляды дарог:

Выбранае / Уклад. і прадм. А.Пашкевіча. — Менск: Беллітфонд, 2003. — 132 с. 1000 ас.

Зборнік расстралянага ў 1937 г. лірыка склалі адметныя сваёю эстэтычнай вытанчанасьцю вершы, а таксама паэма «Калі асыдае муць» (1927), што не перадрукоўвалася з часоў першай публікацыі ў часопісе «Узвышша». Чынны ўдзел у падрыхтоўцы гэтае кнігі брала паэтва дачка — Мая Кляшторная. У «Акадэмічнае» 4170 руб.

Плотнікаў Б., Трайкоўская В. Слоўнік цяжкасьцяў беларускай мовы. — Менск: Кніжны Дом, 2004. — 544 с. 5100 ас.

Аўтары ўзяліся за комплексны даведнік па мове, які б акцэнтаваў увагу на самых складаных аспектах правапісу, сьінтаксысу, лексыкі, на культуры маўленьня. Кожны раздзел пададзены дзьвюма часткамі — тэарэтычнай і слоўнікавай. Увагу прыцягваюць акцэнтны слоўнік, слоўнічак безэквівалентнай беларускай лексыкі, слоўнік стылістычна афарбаванай лексыкі. Тэарэтычная ж частка цалкам вытрыманая ў межах афіцыйнай моўнай навукі. Цана ў «Цэнтральнай кнігарні» 8600 руб.

Тацяна Вабішчэвіч

Горад-герой майго дзяцінства

Настальгічныя нататкі з нагоды вайсковага парадку ў Менску

Працяг са старонкі 9.

Тут, праўда, трэба ўлічыць адну рэч. Усе самыя блізкія й родныя прыязныя твары, твары сяброў і сябравак мы чамусьці бачым у асноўным у дзяцінстве, і з цягам часу яны маюць тэндэнцыю знікаць. Ёсць і другая рэч. Напрыклад, Чэхія — краіна, якая і ў складзе Эўразьвязу ня страціла пакуль уласнага нацыянальнага аблічча. Але чэская сталіца зь яе архітэктурнымі цудамі куды цікавейшая сама па сабе, чымся яе насельнікі (ня кажучы ўжо пра турыстаў). Калі ласка, праедзьцеся некалькі разоў у мэтро ці на трамваі па Празе, і вы адчуеце, што пасажыры вакол вас у сваёй масе мала чым адрозніваюцца ад тых, якіх вы бачыце штодня на станцыі мэтро «Кастрчніцкая». Больш за тое, прыкладна такое самае адкрыцьцё вас чакае ў венскім ці парыскім мэтро, з адным адрозьненнем — там пераважаюць афрыканскія ды азіяцкія твары. Прапаную яшчэ адзін экспэрымэнт — даедзьце ў праскім мэтро да станцыі «Апатаў» і прагуляйцеся па тамтэйшым мікрараёне. Вы ня толькі пачуеце наўкол знаёмую зь дзяцінства вялікую й магутную мову, але зможаце прачытаць льяканічныя надпісы на ёй на сьценах «панэлякаў» (так называюць у Празе шматпавярховыя дамы, пабудаваныя пры сацыялізьме).

Я тут не пра глябалізацыю кажу. Я проста хачу сказаць, што ранейшыя схемы наконт маргіналізацыі беларускага грамадства за кошт масавага перасяленьня вайсковага насельніцтва ў гарады сёньня ўжо ня дзейнічаюць. Так, гэтыя схемы даўно разглядаюцца як аксіёмы. Але таму, з майго гледзішча, і ня дзейнічаюць. Бо што такое «маргіналізацыя» й хто такія «маргіналь»? Запушчанае ў масавую сьвядомасьць публіцыстамі новай (на той час) савецкай хвалі ў канцы 70-х гадоў, слова «маргінал» сталася чарговым ярлыком — як «калгасьнік» на побытавым узроўні ці «нацыяналіст» на ідэалагічным.

Мушу прызнацца: мой дзед быў маргіналам. Яго родная вёска была амаль спрэс раскулачаная, а яго самога ўратаваў, мабыць, прызыў у Чырвоную Армію. Пасьля дэмабілізацыі ён забраў сваю жонку (маю бабулю) зь вёскі ў Менск, дзе працаваў шмат гадоў на заводзе ланцугоў. Адрозьніваўся вываленьня Менску быў мабілізаваны на службу ў вайсковае будаўнічае ведамства. У пасьляваенны галодны й жабрацкі час ён вырашыў будаваць уласны дом. Зруб пабудавалі нямецкія ваеннапалонныя, якія тады часта выкарыстоўваліся ў якасьці бясплатнай рабсільы. А ўсё астатняе дзед зрабіў практычна сваімі рукамі й за свае грошы. У доме на вуліцы Старавіленскай вырасьлі ягоныя дзеці, гадаваўся і ўнук — аўтар гэтых радкоў. Дагэтуль памятаю смак сочыва з «райскіх» яблыкаў зь дзедаўскага саду ды пах яблычнага соку ў вялізных бутлях на вэрэндзе, зь якога рабілася наліўка. А яшчэ там стаяла малако ў бітоне, якое зімой зьверху замярзала, і так прыемна было (хоць і суворы забаронена бацькамі) набраць яго ў конаўку разам з аскабалкамі лёду ды піць гэты сычодзёны напой маленькімі глыткамі, пакуль не заняюць зубы. Памятаю таксама вялізныя яркія вярціны ў гародчыку, якія вельмі любіла бабуля, і грушы, па якіх вучыўся лазіць. (Быў і ёсьць яшчэ іншы дом — у Сельгаспасьёлку, яго пабудоваў мой дзед па бацькавай лініі. Але

ЭВНОН ПАЗЫНЯК

пра гэта — некалі іншым разам.)

Вуліца Старавіленская, на якой цяпер месціцца пасольства ЗША, тады здавалася бясконцай. Яна была незаасфальтаваная і ў дождж амаль непразьная. Але самае страшнае было — ісьці па ёй паўз вароты ў нейкае будаўнічае прадпрыемства. Час ад часу адтуль выяжджаў нейкі мэханізм на колах — ці то бульдозэр, ці міні-экскаватар. Нязграбны, зь непарцыйна вялізнымі фарамі й выскальным тупым радыятарам наперадзе, ён мне нагадваў нейкага злобнага яшчара, і адно яго зьяўленьне, нават на адлегласьці, выклікала ў мяне ступар і ледзьве ня страту прытомнасьці. Такім было маё першае знаёмства з мэханістычнай гарадзкой цывілізацыяй. Але яшчэ страшнейшай была сустрэча з каровай у Воўчавічах — у вёсцы пад Менскам, дзе цяпер вадасховішча. Буйная рагатая жывёліна,

якая спачатку, як мне здавалася, мірна пасьвілася ля дарогі, раптам кінулася ў мой бок. Хутчэй за ўсё, карова не зьбіралася бадацца, проста мне так падалося. Але спалох быў моцны, і мяне нават адпойвалі крынічнай вадой (як выявілася, цудоўны сродак ад стрэсу). Так у дзяцінстве я апынуўся ў сваіх няспелых пачуцьцях паміж незразумелай, поўнай таямнічай сілы вёскай і яшчэ больш варожым горадам.

Гадоў дзесяць таму, увесну, трапіўшы на Старавіленскую, дзе ня быў да гэтага, здаецца, паўжыцьця, я ўбачыў ля будынку нейкага інстытуту грушу, па якой лазіў у дзяцінстве. Гэта было адзінае дрэва, што ацалела з усяго дзедавага саду. Уся перакручаная, у наростах, старая груша, тым ня менш, цвіла, нібы перадаючы прывітаньне з майго дзяцінства. Цяпер ужо няма тае грушы. А мабыць, няма нават інстытуту разам з будынкам, які вырас на

месцы прыватнага сэктару. Усё новае, як правіла, недаўгавечнае. Але ж і настальгіі па былым няма. Усё, што было, зрабілася як бы часткай цябе. І нават калі не засталася ўспаміну, калі сам дух іх выпарыўся, выветрыўся ў прасторы, усё адно ён паслужыў некалі будаўнічым матэрыялам для твайго росту, сталеньня й станаўленьня як асобы. Так і з гарадамі.

Кажуць, ад старажытнага Менску нічога не засталася, акрамя некалькіх будынкаў ды яшчэ чыгунных кратаў дзе-нідзе на балконах на вуліцы Карла Маркса. Але ж і сталінская архітэктура, увасобленая ў Палацы прафсаюзаў, напрыклад, хутка стане рарытэтам, гістарычнай каштоўнасьцю на кшталт помнікаў «каляніяльнай архітэктуры» дзе-небудзь у Амэрыцы. Галоўнае ня ў гэтым. Парыж зь яго Пантэонам і Эйфэлевой вежай знакаміты ня столькі дзякуючы гэтым архітэктурным збудаваньням самім па сабе, а зважаючы на тое, ХТО ляжыць у Пантэоне. Ня толькі сам Эйфэль са сваёй ідэяй важны нам, але й спрэчка вакол вежы з удзелам Мапасана, Заля ды іншых знакамітых людзей, якія выступалі супраць узьвядзеньня гэтай махіны ў цэнтры Парыжа.

Калі мы гаворым пра сёньняшняе Верхняе горад і Нямігу ці зруйнаваны гатэль «Эўропа», які зьбіраюцца зраза аднаўляць, дык мусім успомніць Пазыняка й «Талаку» і Купалу зь яго «Паўлінкай». І тое, што ў Менску, у будынку цяперашняга Купалаўскага тэатру, была абвешчана БНР. А Дом ураду адметны ня столькі тым, што ён пабудаваны ў стылі канструктывізму, колькі тым, што ў Авальнай залі гэтага гмаху была абвешчана Рэспубліка Беларусь.

Тыя, хто сталі адэптамі Адраджэньня ў 80-я, вучыліся ў менскіх школах 70-х, гадаваліся на вуліцах Старажоўкі й Грушаўкі, Сельгаспасьёлку і Зялёнага Лугу, у Заводскім раёне, «на Карла» і «на Розачцы», у Пушкінскім пасёлку. Сьпіс можна працягваць. Я не кажу пра архітэктурныя вартасьці пасьляваеннага Менску ці іх адсутнасьць. Я маю на ўвазе інтэлектуальны й маральны здабытак.

Я не кажу пра антыгітлераўскі супраціў. Супраціў такога маштабу не было ў гісторыі ніводнага эўрапейскага гораду, за выключэньнем хіба паўстаньня ў Варшаўскім гета ды самога Варшаўскага паўстаньня. Але ў сквэры ў цэнтры Менску, дзе былі павешаны Ісай Казінец і яшчэ некалькі падпольшчыкаў, няма помніка пакараным. Ён і не патрэбен уладам. Калі цяперашнія ўлады сьвяткуюць Дзень вызваленьня Беларусі, акцэнт робіцца не на слова «вызваленьне», а на тым, што Беларусь нехта вызваляў, едуць на танках пад чырвонымі сьцягамі.

А тым, для каго Менск быў і застаўся родным горадам, не патрэбныя пампэзныя сьвяткаваньні. 60-годзьдзе вызваленьня Беларусі насамрэч ёсьць проста другім найменнем іншага дзяржаўнага сьвята — 10-годзьдзя перабываньня ва ўладзе першай асобы. І ў тым, што на Менску, як і 60 гадоў таму, зноў ішлі танкі, а над горадам ляцелі бамбардзіроўшчыкі, ёсьць, калі падумаць, сымбалічны сэнс. Намер праэдманстраваць вайсковую тэхніку выдае таемнае незадаволеннае жаданьне ўладара скарыць сталіцу Беларусі, праэдманстраваць гораду й сьвету сваю моц. Горад гэты як быў, так і застаўся для яго чужым, прынамсі абыякавым да праёў яго маніі велічы. А якім ён будзе для нас і ці будзе ён калісьці наш — гэта ўжо зусім іншая гісторыя.

- Парыж зь яго
- Пантэонам і
- Эйфэлевой вежай
- знакаміты ня
- столькі дзякуючы
- гэтым
- архітэктурным
- збудаваньням
- самім па сабе, а
- зважаючы на тое,
- ХТО ляжыць у
- Пантэоне.

Даўняе мінулае сучаснасці

Сьвяты БССР у кінахроніцы

Андрэй Расінскі

БССР ня мела сваіх сьвятаў. Докладней, мела — але яны ня згадваюцца, хроніка тут сьціпла і амаль маўчыць. Як частка савецкай імперыі, Беларусь савецкая была ўзорам ня столькі беларускага, колькі савецкага жыцця. Гэтае жыццё мела свае кананічныя даты і сваё сьвятое паходжаньне.

Галоўным сьвятам у часы БССР, натуральна, лічылася 7 Лістапада — «сьвята Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі», калі стары «буржуазны» лад быў адкінуты, а на яго рэштках усталёўваліся «Ленін, партыя, камсамол», «Саюз Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік — непарушны саюз свабодных рэспублік», «Да барацьбы за справу камуністычнай партыі заўжды гатовы». 7 Лістапада афіцыйна намякала, што сваёй — у тыя часы бутафорскай — дзяржаўнасьці Беларусь была абавязана савецкім радасьцям. Прыпадаючы на восень, лістападаўскае савецкае сьвяткаваньне далучалася да дзён Сатурна, падземнага бога-разбураўніка, але на гэта мала хто звяртаў увагу.

У 20-х гадох у Віцебску Казімер Малевіч і Эль Лісіцкі апантана распрацоўвалі ўбраньне галоўнага «чырвонага дня календара» — Малевіч сваімі дэкарацыямі сапраўды зрабіў яго чырвоным. А Эль Лісіцкі прыдумаў адмысловую трыбуну, якая ўзносілася ў нябёсы. Трыбуна гэтая так і не была пабудаваная, але засталася помнікам заручынам савецкай улады і авангарду.

Калі сакральны новы лад штогод нараджаўся ўвосень, бо тады «ўпершыню быў разарваны ланцуг імперыялістычных дзяржаў», то вясной, калі абуджаецца прырода, савецкія беларусы далучаліся ўжо да пралітай крыві ўсіх працоўных — да аднасьці з усім прыгнечаным чалавецтвам.

1 Траўня і дасюль адзначаецца ў Швэцыі і некаторых іншых краінах. Даведнікі падкрэсьліваюць, што паўночны травень нараджаўся з цэхавай гарадзкой культуры з сваёй традыцыйнай дэмакратыі.

Пра такія сувязі савецкі Першамай маўчыць. Першамай у раньнесавецкай Беларусі — гэта дарэвалюцыйныя маёўкі, камуністычная партыя, чырвоныя кветачкі і, не здзіўляйся, — абавязковыя вайсковыя парады. Плякатам «Мір! Праца! Май!» і «Няхай заўжды будзе сонца!» ды сьвяточным вяночкам стала папярэднічалі ладныя вайскоўцы, тоўстыя і вышпугнутыя ракеты ды суворайцы, якія дэманстравалі свае схільнасьці перад трыбунай на Кастрычніцкай плошчы. Цёплая традыцыя веснавага сьвята не перарывалася нават падчас акупацыі. Хроніка захавала кадры «першамайскага прывітаньня Адольфу Гітлеру» і саваных на сьвяткаваньне месцічаў, якія выказваюць сваё захаваньне без асаблівага энтузіязму. У нацыскай Нямецчыне любілі паднявольную працу.

Патас вызваленьня працоўных узброенай сілай у 60-я гады сьцішыўся. Натуральна, што сусьветнай камуністычнай рэвалюцыі не адбылося. Ды яе ўжо ніхто й не чакаў. Веснавыя вайсковыя парады пачалі праводзіцца 9 траўня. Дарэчы, да сярэдзіны 60-х гадоў 9 траўня не было сьвяточным днём. Брэжнеўскі рэжым, парахнеючы, удала прытуліўся да чалавечай памяці, вы-

смактаў яе і, наколькі быў здольны, ператварыў у бронзавы падпоркі сваёй старасьці. Брыдавасты генсек шалеў ад зорчак Героя і любіў фарсанаць у прыкідзе маршала. Афіцыйная песня пра «Малую зямлю» (на якой ўпершыню зазьяла вайсковае сьвятло паліткіраўніка-маршала) была нязьменным атрыбутам сьвяточных канцэртаў.

Так яно й ішло: палова году — у чаканьні кастрычніцкага нараджэньня новай эры, палова — узаконьваньне гэтай эры крывёю працоўнага чалавецтва (якое пакрысе замянілася на савецкі народ, актам хросту якога стала вайна). Здавалася, гэтая завязьдэнка заставалася нязьменна з году ў год. Але гэта ня так. 20-я гады — гэта стыхія, якая вылілася на вуліцы. Сталінскія 30-я і 50-я — гэта шпачыр і мундзіры, стоены спалох на напружаных тварах. Небажыхары на трыбунах — у Беларусі дробныя, правінцыйныя, але далучаныя да цэнтральнай сьвятасьці. Улада як відовішча ўлады.

Асобны апатэоз — афіцыйныя пасяджэньні. Юбілей Сталіна. Бясконцыя авацыі. Мітусьлівы камсамольскі сакратар на трыбуне нязьменна дзякуе — гэта Машэраў. Жанчыны танчаць адна з адной на пляцоўцы. Фэрвэрк у цемры.

У хрушчоўскія 60-я гады афіцыйныя сьвяты крыху разнявольліся. Чаго вартыя касцюмы касманаўтаў, самаробныя ракеты — дый нязьменны Ленін на браневічку глядзіцца больш ачалавечаным. А ў герантакратычныя 70-я зноў ступар, але ўжо ня столькі страх, колькі стомленасьць ад адчужэньня і абрыдлых абавязкаў. Гэта ўсё захавала хроніка.

Правілы для ўладнага відовішча: Сьлюнкава, у якога пляма на твары, дазволена здымаць толькі пад пэўным ракурсам. Брэжнеў у Менску — загады ад дзяржбяспекі: буйных плянаў не даваць, каб не было відаць кіляграмаў грыму. Да таго ж савецкі кіраўнік насілі выжыў пасля інсульту — дык вось, каб пра гэтае «насілі» ніхто не здагадаўся.

Ці было ў савецкіх сьвятах часоў БССР штосьці беларускае? Толькі ў той ступені, у якой яно было савецкім. Сацыялістычнае спаборніцтва, перадавыя даяркі, сьвінагадоўля, «аб'яднаньне «Гарызонт» перавыканала плян — і аб гэтым рапартае Камуністычнай партыі».

Існавалі й зусім ужо бюракратычныя штучныя сьвяты: Дзень мэліаратара, Дзень чыгуначніка, Дзень памежніка. Кінаархівы захавалі такія рарытэты, як Дзень калгасніка, калі вяскоўцам дзякуюць за пасеяную кукурузу і выказваюць надзею, што «Дзень калгасніка стане ўсенародным», і піянерскае «Сьвята птушак», калі хлопчыкі й дзяўчынкі апранаюць папяровыя крыльцы,

ІВАН ГАРБІЦЭВІЧ

**Зінаіда Бандарэнка
ладзіць
традыцыйнае
апытаньне на
Круглай плошчы
9 траўня 1975 г.**

сьхтуюцца разам і вывешваюць шпаккоўні.

Ці было ў гэтых сьвятах нешта чалавечае? Любое сьвята мае афіцыйную частку і стыхійную, калі чалавек проста праяўляе сябе й радуецца як дзіця. І гэтага стыхійнага ды карнавальнага пачатку ня зьнішчыць ніколі. Менавіта да гэтага стыхійнага й чалавечага пачатку імкнулася звярнуцца Зінаіда Бандарэнка, дыктарка тэлебачаньня, якая гутарыла зь людзьмі на сьвяточных вуліцах. Менавіта гэты чалавечы пачатак, хаця б інтанцыяна, спрабавала ўнесці ў афіцыйную першамайскую статыстыку дыктарка Вера Ропат: «Нас вучылі за кожнаю лічбаю бачыць чалавэка». А звычайны чалавек нават у афіцыйнае ўсё роўна знаходзіў для сябе стыхію і волю. І калі крыніца стыхіі перасохла, сыстэма рухнула.

Ці было ў БССР сваё сьвята? Было. Яно сарамліва хаваецца ў засені больш вядомага ды магутнага сьвята і — прыкрая рэч — сьвята зусім не савецкага (хаця карціна, прысьвечаная гэтаму няправільнаму дню, даўно ўжо зьяўляецца ненаўмыслым адвакатам савецкіх часоў).

БССР абвясчалі двойчы — у адпаведнасьці з клясавым прынцыпам бальшавіцкай беспрынцыповасьці. Такая двайная дата ўжо забытае сытуацыю, але ў якасьці дня нараджэньня абралі першае савецкае абвясчэньне. Камуністычны зьезд, які зацьвердзіў сьвята выпадковага нараджэньня камуністычнай партыі Беларусі, мімаходам абвясціў і савецкую беларускую дзяржаўнасьць, нараджэньне якой прыпала на 1 студзеня 1919 году. Так што ў навагодняга немаўляці старэйшы брат-першынец — камуніст.

Сьвяткаваньне 30-годзьдзя БССР нагадала стомлены начны шабас. Пасла-

ны Масквой функцыяэр Швернік на цёмным вакзале. Пражэктары. Натойпы бяз твараў. Сьцягі, як крылы кажана. Высакамоўны Пятрусь Броўка ў якасьці культурнай праграмы за трыбунай партыйнага прэзыдыюму. Якуб Колас, які ня здольны схаваць сваю невымоўную і страшную тугу. З 60-годзьдзем БССР зьвязана амаль што дэтэктывная гісторыя. Шмат хто памятае гэтае сьвяткаваньне, але хроніка падзелася невядома куды. Калі яна ўсё-такі знайшлася, то майму здзіўленьню не было межаў. Натуральна, цікава паглядзець на тагачасны партыйны сынкліт у Менску: на сьвяточнай трыбуне Машэраў, Шэварднадзэ, Аліеў. Але было нешта, што нечакана тлумачыць дзень сёньняшні.

Нараджэньня БССР амаль не сьвяткавалі ня толькі таму, што яно прыпадала на Новы год. Сьвята нараджэньня — гэта сьвята сакральнае, мітычныя часы паходжаньня. А БССР у тыя часы яшчэ не даяршылася. Яна знайшла сваё канчатковае ўвасабленьне й сымбалічнае завяршэньне толькі ў часы Лукашэнкі.

Хроніка: ідуць працоўныя. Аграмадны каравай, хлеб-соль кіраўнікам. Перасоўная трыбуна з футрамі. У 30-градусны мароз «маржы» купаюцца ў басэйне, ідзе пара. І вяршыня — спартоўцы нясуць чырвона-зялёны сьцяг. Спартоўцы граюць у хакей (!!).

Сьвяты БССР — гэта мінулае сучаснасьці. Яны толькі набылі моц і пашырыліся. Дажынкі — сацыялістычнае спаборніцтва плюс беларускае паганскае сьвята. 3 ліпеня — гэта дзень нараджэньня БССР 25-гадовай даўнасьці ў «брэжнеўскім» выкананьні ўхвальнай песні пра маршала. Сымбалі спаўняюцца за палітычным існаваньнем. Але як савецкая сыстэма мела свой канец — свой канец маюць і савецкія сьвяты.

Адною нагою ў гісторыі

Для беларусаў, якія бачылі яе на свае вочы, яна выглядае пунктам апоры, вакол якога перакуліўся сьвет. Бо сьвет відавочна перакуліўся — а БССР «засталася як была». Амаль кожны паўналетні жыхар Беларусі мог бы напісаць пра яе ўспаміны. Але час для ўспамінаў пакуль не прыйшоў. Спахопімся мы хіба тады, калі будзе аб'яўлены плебісцыт пра ўступленьне ў Эўразьвяз. А як жа наша рэспубліка? Нямашака.

вы, але яе сурэгату. Ствараецца выглед, што можна добра жыць, не несучы адказнасці за свой лёс, пазьбягаючы цяжкіх і складаных рашэньняў, ахвяр і памылак — яны сьпісваюцца на «старэйшага брата». І гэта вельмі прывабна для шараговага чалавека, але замінае яму адчуць сябе хаця б шараговым грамадзянінам.

Агульная рыса гэткага «Arche» — тэма адказнасці, і вельмі важна, што не ў апошнюю чаргу адказнасці грамадзяніна. У гэтым фокусе лучыцца патак Пётры Садоўскага, які дасьледуе нацыянальнае паўцэпце (у ракурсе адказнасці: «Самаідэнтыфікацыя — бесьперапынны самаплебісцыт»), і амэрыканскага дасьледчыка культуры Тома Вулфа, які выкрывае эрозію асабістай адказнасці пад уплывам найноўшых адкрыцьцяў біялёгіі. Ці патрэбна аж сорок гадоў, каб панятка адказнасці пацягнуць спакусьлівы вобраз *нашай рэспублікі*? That is the question.

Своеасаблівым адказам можа быць погляд на беларускую сытуацыю пачатных назіральных. Ня толькі «Arche» рэгулярна зьявіцца водгукі на працы замежных вучоных на беларускую тэматыку, але пераклад успамінаў Ані Жаліф лучыць пераканаўчасць мастацкага твору з трапнасьцю асабістых назіральных палітычнай эліты, зь якой «паводле службовых абавязкаў» сутыкалася жонка францускага пэра (і беларускія палітыкі) падаюцца жыццём узятымі з гісторыі, але ў ейным поглядзе няма дэманстратыўнае растэркі С. Яновіча: з уласцівым французам упартым рацыяналізмам Ані Жаліф шукае рацыянальных тлумачэньняў самым незвычайным чалавечым учынкам. У выніку яе партрэты беларускіх палітыкаў ў некалькі абзацаў больш інфарматыўныя за даўжэзныя аналізы айчынных аналітыкаў.

Над францужанкай няма прывіду БССР. Яна ведае: гэтыя людзі, здатныя яны да таго ці не, сапраўды кіруюць, прэтэндуць або імкнуцца кіраваць *краінай*, якую лёс даў ім у кіраваньне. Ёй, іншаземцы, ня трэба штохвілі нагадваць сабе, што ніхто ўжо ня дасьць гэтым дзеячам у кіраваньне саюзнай рэспублікі (калі такое адбудзецца, адпаведныя месцы дастануцца іншым). Ніхто звонку не пераробіць, ня выправіць іхнія памылкі. Ідэйны наробак БССР не прапануе досьведу ў дзяржаўных справах, а яны, палітыкі нованародджанае краіны, адчуваюць неабходнасьць менавіта ў гэтым досьведзе хаця б для таго, каб адказаць на пытаньні замежных паслоў.

Прачытаўшы Ані Жаліф, набываеш перакананьне, што БССР канчаткова сыдзе ў гісторыю ціха і незаўважна. Раўнд за раўндам бесьперапынны плебісцыт самаідэнтыфікацыі будзе выцясьняць яе паслоў з парлямэнтаў нашае сьвядомасьці, і момант канчатковага расстаньня застанеца незафіксаваным. Спахопімся мы хіба тады, калі будзе аб'яўлены плебісцыт пра ўступленьне ў Эўразьвяз. А як жа *наша рэспубліка*? Нямашака.

Перавыдадуць тады Шамякіна і Навуменку, Макаёнка і Куляшова, біяграфіі Машэрава і Слюнькова, здымчы прыгожыя настальгічныя сэр'ялы. Мо й сапраўды не раней як праз сорок год — ці хутчэй ужо дваццаць пяць?

Даніла Жукоўскі

БССР застаецца істотным складнікам найбольш пашыранай сыстэмы грамадзкіх каардынат, служыць публіцыстам і аналітыкам крыніцаю натхненьня — што з адмоўным, што з дадатным знакам, а перш за ўсё застаецца пунктам адліку — эмацыянага, аналітычнага, спэкулятыўна-візіянерскага. БССР — гэта парадыхма.

Хай сабе яна намінальна спыніла існаваньне, але нязлічана плейма адказных людзей дагэтуль нястомна нагадвае, што *наша рэспубліка* нікуды ня знікла, а толькі крыху схавалася.

Важкасьць БССР'аўскае спадчыны вызначае сумны факт, што беларуская думка слаба падрыхтавалася да зьнікненьня савецкага ладу і дагэтуль ня выканала задачы стварэньня альтэрнатыўнай мадэлі разьвіцьця краіны. «Асаблівасьцю беларускага палітычнага жыцця зьяўляецца забарона на альтэрнатыву палітычнай штодзённасьці», — чытаем у апошнім нумары «Arche» (Нэлі Бекус, «Беларусь, уяўленая інакш»). Падаецца, што падсмаваньне прыдатнае для ўсяго *пасьякастрычніцкага* пэрыяду беларускай гісторыі.

Ці можна выключыць з гэтага пэрыяду постсавецкія гады? Матэрыялы «Arche» нагадваюць: пераадолены савецкіх стэрэатыпаў запозьненае і доўгае. Пасьля таго як памяняліся палітычныя, эканамічныя і сацыяльныя рэаліі, адбыўся стратэгічны адыход на апошні рубяж абароны, у мазгі насельніцтва. Спрабам падпарадкаваць настальгічныя стэрэатыпы патрэбам бягучай палітыкі ўладаў прысьвячаюцца артыкулы Віталія Сіліцкага і Юрыя Чавусава.

Аднак актыўнасьць ідэальнай БССР не абмяжоўваецца ідэалігічнымі ініцыятывамі ўладаў. Мы й праз паўтара дзесяцігодзьдзя параўноўваем сёньняшняе жыцьцё ці не выключна з пэрыядам сацыялізму. Пакуль гэты рубяж ня ўзяты, БССР не адышла ў гісторыю. Калі спасылка на «Arche» падаецца недастатковаю, зірнём на першую старонку найцэнтральнейшай беларускай газэты: чор-

ным па беламу напісана «СОВЕТСКАЯ БЕЛОРУССИЯ — БЕЛАРУСЬ СЕГОДНЯ».

Безальтэрнатыўнасьць абумовіла трывушчасьць ідэі пасьля таго, як ход гісторыі перапынў існаваньне зьявы ў рэчаіснасьці. БССР захавалася, але існуе віртуальна, як існуюць, паводле найноўшых тэорый фізыкі, элемэтарныя часцічкі ў вакууме. Апошнія ж заўсёды нараджаюцца парамі. У якасьці антычасцічкі сьветламу вобразу *нашай рэспублікі* гэтак жа віртуальна супрацьстаіць прывідна-бесьцялесная ідэя эўрапейскае Беларусі. Абедзьве, як вядома, маюць шматлікіх прыхільнікаў сярод беларусаў.

Але што за традыцыя ўвасабляецца ў вобразе БССР? У саюзнай рэспубліцы не было сваёй палітыкі, войска, а ўрад быў хутчэй службовым элемэнтам народнай гаспадаркі. Культура і БССР таксама лучацца досьць свабоднай сувяззю: да чыста БССР'аўскае можна залучыць хіба «Песняроў» зь «Сябрамі» ды школьны курс беларускай літаратуры. Але БССР займае выключнае месца адзінага вядомага насельніцтву ўладкаваньня будзённага жыцця (і ўладкаваньне гэтае вядома ў закончаным выглядзе, бо яго існаваньне завяршылася).

Пад канец свайго існаваньня Савецкая Беларусь атрымала моцныя ўдары, якія маглі выгнаць, але ня выгналі яе з глудзоў беларускіх грамадзян. Чарнобыль і Курапаты пацэлілі ў самае сэрца БССР'аўскіх фэтышаў бясьпекі і міралюбнасьці, але ня выклікалі масавага расчараваньня ў вобразе: не было замены. Гэтак карыстальнік не растаецца з праграмай, нават калі яна працуе «з глюкамі», пакуль ня знойдзе чаго іншага.

І малаістотна, што жыцьцё ідзе сваім парадкам. Прамінула колькі гадоў, а ідэя жыве і дзейнічае. Мы жывём у іншым сьвеце, іншай краіне, але ўвесь час памятаем, што батон колісь каштаваў 13 капеек, — і ўсякая іншая цана таго батона падаецца неспраўднай. Адных толькі зьменаў у рэчаіснасьці, якіх за гэты час набралася аж занадта, недастаткова, каб давесці расставаньне з БССР да лягічнага завяршэньня, пасьля якога яна зойме

сваё месца побач з ВКЛ, БНР, СССР, Расейскай імперыяй і Рэччу Паспалітай Абодвух Народаў.

Ці існуе нейкі спосаб зьмены парадыхмы, акрамя Майсеевага — саракагадовага караніну? (Безальтэрнатыўнасьць гэтага спосабу намагаецца абгрунтаваць Сакрат Яновіч у артыкуле «Беларусь заўтра».) Моц *нашай рэспублікі* ў тым, што яна ўвасабляе досьвед небалага жыцьця без адказнасці за ўласную краіну. БССР не вінаватая ані ў няўдачах першых месяцаў вялікай айчынай, ані ў сталінскіх рэпрэсіях, ані ў аўганскай вайне, ані нават у чарнобыльскай катастрофе: яна ня мае дачынення да вялікай палітыкі (мо самая важкая прычына гэтага — сыціпласць дысьдэнцкага руху ў БССР).

Ідэя БССР — гэта ідэя не дзяржа-

- БССР увасабляе
- жыцьцё без
- адказнасці за
- ўласную краіну.
- Гэта спосаб
- добра жыць,
- пазьбягаючы
- цяжкіх
- рашэньняў і
- адказнасці.

АХУЎ СМІТ ГІРЛАВЫХ

PHOTO BY MEDIA.NET

Амэрыка на ростанях

Сяржук Вінаградаў

Дэмакратычная партыя прадэманстравала на канвэнце незвычайную згуртаванасьць сваіх партыйных шэрагаў. Партыя зьданалася вакол аднаго мэты — перамагчы Буша. Дапамагач у гэтым мусілі «вэтэраны» — такія, як Альбэрт Гор, Джымі Картэр і, вядома, улюбёнец публікі Біл Клінтан з жонкай-сэнатаркай Хілары. Падтрымка старэйшых дэмакратаў мусіла надаць іміджу Джона Керы больш самавітасці. А пра тое, што шанцы на перамогу 60-гадовага вэтэрана вьетнамскае вайны варта разглядаць сур'ёзна, сьведчаць сацыялягічны апытаньні, паводле якіх падтрымка Джона Керы на цяперашні момант роўная альбо нават пераўзыходзіць колькасьць прыхільнікаў Буша. Праўда, цяперашні гаспадар Авальнага кабінэту Буш сваю перадвыбарную кампанію яшчэ толькі пачынае. Усьведмялячы, што яго чакае няпростая праца, Буш нават скараціў свой адпачынак на ранча ў Тэхасе.

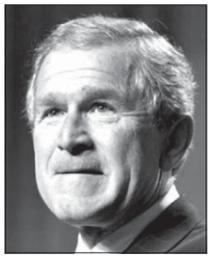
Між тым, да выбараў засталася ўсяго тры месяцы. Мы яшчэ станем сьведкамі шмат якіх яркіх палітычных шоу і гучных заяў. Але ж самае цікавае — што абяцае Амэрыцы і сьвету пераможца перапрыняга альбо выбранага новага прэзыдэнта. Для таго каб адказаць на гэтыя пытаньні, зірнем на адрозьненні ў падыходах кандыдатаў да пытаньняў замежнае палітыкі і эканомікі.

Самая спрэчная спадчына прэзыдэнства Буша — раскол паміж Амэрыкай

і «старой Эўропай» у ірацкім пытаньні, што дае Бушаву апанэнта шмат падстаў для крытыкі. Вядома, гэты дэмакратаў пра «ізаляцыю Амэрыкі» можа быць значным перабольшаннем, ды і адказнасьць за раскол у значнай меры нясуць па-папулісцку настроеныя Бушавы апанэнта ў Эўропе. Але ж зразумела, што з прэзыдэнтам Керы, які да таго ж выдатна размаўляе па-француску, адносіны Амэрыкі з традыцыйнымі саюзнікамі ў Эўропе маглі б палепшыцца.

З другога боку, самае надзённае пытаньне — сытуацыя ў Іраку — не пакідае для Джона Керы надта прастору для палітычнага манёўру. Ранейшыя прапановы дэмакратаў пра больш цеснае супрацоўніцтва з такімі міжнароднымі структурамі, як ААН і НАТО, Буш ужо пачаў выконваць сам.

Адсутнасьць яснае міжнароднае стратэгіі заўсёды была слабым месцам дэмакратаў. Так, абцяганьне Керы ня велькі сумнеўныя войнаў гучыць ня надта праўдападобна, бо сам сэнатар галасаваў за вайну ў Іраку. А абвешчаны дэмакратамі прыярытэтным мультытэралізм (арыентацыя на сумеснае дзеяньні міжнароднае супольнасьці) наўрад ці можа быць палітычнай самамэтай. Дый профіль Буша ў змаганьні з тэрарызмам пакуль што выглядае больш пераканаўча. Так ці інакш, пытаньне месца Амэрыкі ў сьвеце хутчэй за ўсё будзе несці больш эмацыйную, чым рацыянальную нагрузку. Бо, зважаючы на адкрыта прапагандысцкія выпадкі накіталт спрэчнага фільму Майкла Мура «11.09 паводле Фарэнгейта», чакаць ад кан-

- Калі большасьць
- амэрыканцаў
- вітаюць нізкія
- падаткі, выйграе
- Буш. Калі ж яны
- выкажуцца за
- ўзмацненьне
- сацыяльных
- праграм,
- перамога Керы.

дыдатаў і іх дарадцаў аб'ектыўных дэбатаў па гэтым пытаньні наўрад ці выпадае. А падыход якога кандыдата ўрэшце пераможа, будзе залежаць ад саміх падзей у вайне з тэрарызмам і ў Іраку ды, у прыватнасьці, ад таго, ці ўдасца новаму ўраду Іраку за тры месяцы, што засталіся, мінімізаваць тэрарыстычныя напады і тым самым скараціць страты сярод амэрыканскіх салдат.

У другім важным пытаньні — эканоміцы — Бушаў даробак выглядае больш грунтоўным. Пасьля росквіту 90-х гадоў гаспадарка Злучаных Штатаў трапіла ў 2000—2001 гадах у рэцэсію, чаму паспрыялі выбух мыльнай бурбалкі на рынках акцый ды шок пасьля нападу 11 верасня. Каб ажыцьцявіць эканоміку, Бушава адміністрацыя ініцыявала істотнае зьніжэньне падаткаў для грамадзян, фірмаў і ўладальнікаў каштоўных папер. Акрамя таго, амэрыканскі цэнтральны банк радыкальна зьнізіў праэнтную стаўку да нечувана нізкага ўзроўню — 1%, тым самым павялічваючы ліквіднасьць і актывізуючы інвэстыцы ў эканоміку.

Гэткія рэанімацыйныя меры мелі неабяжыкі эфэкт — амэрыканская эканоміка зноў пачала расьці, а колькасьць наваствораных працоўных месцаў ужо дасягнула 1,5 мільёна. Праўда, цана, якую давялося заплаціць за ажыўленьне эканомікі, — велізарны дэфіцыт бюджэту ў выніку зьніжэньня паступленьняў ад падаткаў, а таксама праз рост ваенных выдаткаў.

Яшчэ адзін адвартны бок мэдаля — найбольш ад зьніжэньня падаткаў выйгралі менавіта заможныя амэры-

канцы, у той час як «найбяднейшыя» жыхары Амэрыкі, на думку некаторых палітыкаў, засталіся пакрыўджанымі. Таму ў эканамічную праграму Джона Керы ўваходзіць адмена зьніжэньня падаткаў для заможных, якая дазволіць павысіць выдаткі ўраду на адукацыю і іншыя сацыяльныя праграмы. Акрамя таго, у пляна дэмакратаў значыцца рэформа сыстэмы аховы здароўя, якая засталася нерэалізаванай яшчэ з часоў Клінтана. Такая рэформа прадугледжвала б абавязковае мэдычнае страхаваньне для ўсіх грамадзян і каштавала б амэрыканскім падаткаплацельшчыкам сотні мільярд даляраў. У цэлым не відаць, што дэмакраты зьбіраюцца зьніжаць бюджэтны дэфіцыт праз узмацненьне расходнае дысцыпліны.

Адрозьненні паміж Бушам і Керы ў эканамічнай палітыцы — у іх стаўленьні да ролі ўраду ў рынчай эканоміцы і пераарыентацыі багацыя ад багатых да бедных. Тут Буш зьяўляецца пасьлядоўнікам Рональда Рэйгана і імкнецца мінімізаваць ролю ўраду, спадзеючыся на прыватную ініцыятыву як на рухавік эканомікі, у той час як Керы бачыць задачу ўраду ў абароне сацыяльна слабых грамадзян.

Рызыкнём зрабіць прагноз, што менавіта падатковае пытаньне будзе адным з галоўных у перадвыбарных дэбатах. Найважнейшым жа фактарам перамогі на выбарах можа стацца тое, ці сапраўды большасьць амэрыканцаў вітаюць нізкія падаткі (тады выйграе Буш), ці яны выкажуцца за ўзмацненьне сацыяльных праграм і павышэньне падаткаў (тады выйграе Керы).

Экспэдыцыя да Беларусі

7 жніўня спаўняецца 50 гадоў Алегу Трусаву

Знакамітая трусавская барада паволі зьмянялася па меры сталеньня. Да трыццаці гадоў яна была амаль да пояса.

Алег Трусаў падараваў мне Беларусь, гэтакасама як і сотням іншых студэнтаў менскіх ВНУ ў канцы 70-х і ў 80-х гадах мінулага стагодзьдзя. Ня ўсе зь іх прынялі гэты дар, нехта, вярнуўшыся з трусавскіх экспэдыцый, ізноў звыкла занывраў у вычышчаную ад беларускасьці атмасфэру беларускай сталіцы. Але шмат хто зноў і зноў прасіўся на наступнае лета ў чарговы археалагічны выезд куды-небудзь у Мір ці Чачэрск... А той-сёй прыбіваўся да экспэдыцыі наўдзіжэй, часам на ўсё жыцьцё — вось як Ігар Чарняўскі, мы зь Нінай Здановіч, Алесь Кушнарэвіч, Генадзь Сагановіч, Ірэна Ганецкая, Ала Сташкевіч. Хоць даўно ўжо не існуе таго аддзела архітэктурнай археалёгіі Беларускага рэстаўрацыйна-праектнага інстытуту і няма экспэдыцыі, якой кіраваў Алег Трусаў, але мы працягваем жыць у ёй і зь ёй...

Алег Трусаў пачаў ствараць сваю Экспэдыцыю з 1976 г., адразу пасьля таго як бліскуча закончыў гістарычны факультэт БДУ і выбраў месца працы — археалягікам у Навукова-рэстаўрацыйных праектных майстэрнях. Хлопец сьведомы і мэтанакіраваны пачаў фармаваць уласную навуковую школу, вышукваючы і спраўджаючы ў «полі» студэнтаў-гісторыкаў.

А летам падчас археалагічных ван-

дроўак да нас далучаліся студэнты-архітэктары, мастакі, матэматыкі, фізыкі, тэхнолягі. Адмыслова з Гомелю прыяжджалі Алесь Бяляцкі з Эдзікам Акуліным. На раскопках Мірскага замку спраўджаўся Вінцук Вячорка. Паглядзеўшы, як гэты гарадзкі хлопец, нягледзячы на крывавае мазалі на руках, дзень за днём апантана рваў рыдлёўкай мацерыковую гліну на замкавым падворку, я паверыў у яго канчаткова і беспаваротна.

Трусавская Экспэдыцыя была выпай беларускасьці, маленькай краінай, дзе ўсё было па-беларуску: і гаворка, і песьні, і палявая дакумэнтацыя. Там мы ратаваліся ад гнятлівай шэраўцы «разьвітога сацыялізму». Там была свабода і чысьціна духу, мы ня проста здабывалі зь зямлі археалагічныя артэфакты, але працавалі на Беларусь, выяўляючы, апрацоўваючы і публікуючы атрыбуты сярэднявечнай і навачаснай беларускай матэрыяльнай культуры.

Кожны з нас, ягоных вучняў, атрымаў ад А. Трусавы ў распрацоўку навуковую тэму, што пазней вылілася ў дзясяткі і сотні публікацый. Сам А. Трусаў стаў пачынальнікам беларускай архітэктурнай археалёгіі, распрацаваў спецыяльную мэтодыку археалагічнага вывучэньня.

Асабліва сьцю «шэфа» было заўсёднае імкненьне выглядаць старэйшым,

сталейшым, паважнейшым кіраўніком. Адсюль амаль заўсёдная барада, якая паволі зьмянялася па меры фактычнага сталеньня (да трыццаці гадоў яна была амаль да пояса). Адсюль вымаганьне ад нас, не нашмат за яго маладзейшых, зьвяртацца да яго па імені і па бацьку.

Адход А. Трусавы ў палітыку непазьбежна спавадаваў адход ад навукі (на шчасьце, часовы). Заняпала Экспэдыцыя, мы разышліся па новых месцах працы... Але мы ні пра што не забыліся і самае важнае забралі з сабой.

Алег Трусаў, наш Шэф, даў нам галоўнае, чаго не хапае маладосці і што яна так настойліва сьведомы ці несьведомы шукае. Трусаў даў пачуць служэньня справе.

Алесь Краўцэвіч

БІАГРАФІЯ

Алег Трусаў нарадзіўся ў 1954 у Мсьціславе. Кандыдат гіст. навук. Аўтар кнігі «Старонкі мураванай кнігі» (1990), «Манумэнтальнае дойдзтва Беларусі XI—XVIII стст. Гісторыя будаўнічай тэхнікі» (2001). У 1990—1995 — дэпутат парламэнту. Ад 1999 — старшыня Таварыства беларускай мовы.

Пра паборы на мяжы

Кожны, хто пераяжджае мяжу, мусіць заплаціць 5000 рублёў экалягічнага збору. Вельмі цікавае правіла — падатак за паветра. Праблемы пачаліся, калі мы даехалі да польскай мяжы. Памежніца не пагрэбавала праверыць наўнасьць 300 злотых, якіх мусіць мне «хапіць» на адзін дзень пражываньня ў Польшчы. У Бабрункіх мяжа праходзіць па рацэ. Рыхтык на мосьце праз раку знаходзіцца лінія, якая ўмоўна падзяляе Польшчу і Беларусь. Нам пашанцавала злапаць беларус-

кую машыну на гэтым мосьце, каб нам фінансавала дапамаглі «заехаць» у Польшчу, бо вяртацца ў Горадню па грошы было немэтазгодна. Палаяк нас выправдзілі са сваёй тэрыторыі. Беларусы забаранілі знаходзіцца на мосьце з нашага боку. Таму мы стаялі рыхтык на той лініі, на якую ня могуць прэтэндаваць ні беларусы, ні палякі.

Праз 10 хвілін мы зноўку размаўлялі з той самай польскай памежніцай. Яна ўсьміхалася і казала, што на гэты раз мы маем вельмі шмат про-

шай, якіх нам безумоўна хоціць на пражываньне. Толькі пасьля гэтага нам удалося праехаць на «Басовішча».

Каб наведаць беларускі рок-фэстываль, выпадае цяжкіх усялякіх непрыемнасьці. Расейская папса выступае ў Віцебску, а беларускія рокеры едуць у Польшчу, каб парадаваць сваіх суайчыньнікаў. Застаецца сказаць дзякуй «БАСУ», які дазваляе пачуць нацыянальнае здабыткі хоць у Гарадку.

Андрусь Шпакаў, Горадня

ХРОНІКА

6 ліпеня Ленінскі суд Берасьця прысудзіў **Леніда Мартыновіча** да штрафу ў 20 б.в., 16 ліпеня суд Мазыра пастанавіў канфіскаваць у **Васіля Біласа** ў кошт штрафу аўтамабіль — абодвух прызналі вінаватымі ў правядзеньні «несанкцыяванага мерапрыемства»: яны віншавалі зь Вялікаднем пацыентаў Мазырскай больніцы. У Магілёве 27 ліпеня падчас распаўсюду друкаваных матэрыялаў «Б+» і віншаваньняў з Днём незалежнасьці затрыманыя актывісты ПБНФ **Віталей Макаранка**, **Зьміцер Салаўёў**, **Юры Голубеў**. 29 ліпеня АГП атрымала ліст ад намесьніка міністра юстыцыі А.Пётраша з абвінавачваньнямі ў непавазе да суду (у заяве Палітрады партыі «Улада хоча зьнішчыць «Народную Волю»). 29 ліпеня кіраўніцтва Барысаўскага заводу аўтаатрактарнага абсталяваньня папярэдзіла пра зьяўленьне з нагоды скарачэньня штаў сьбра прафсаюзу РЭПам **Віктара Каўбаску**, з актывістам прафсаюзу **Дзмісям Цывяковым** праведзена гутарка, каб ён напісаў заяву пра выхад з РЭПАМУ. Судовае рашэньне пра адмену штрафу, накладзеных падатковымі органамі на **Беларускі Хельсынскі камітэт**, уступіла ў законную сілу 29 ліпеня. 29 ліпеня ў Менску быў зачынены **карпункт тэлеканалу «Расея»**, акрэдытацыі пазбавіліся рэдактар **Андрэй Качура**, журналіст **Ірэк Муртазі**, апаратар **Сяргей Пушкін** і кіроўца **Алег Пілецкі**. 30 ліпеня адміністрацыйнымі камісіямі за распаўсюд друкаванай прадукцыі напярэдадні акцыі 21 ліпеня **Аляксей Ляўковіч** быў аштрафаваны на 1 б.в., **Руслан Харкевіч** — на 5 тыс. руб. 30 ліпеня Маладэцкі раённы суд задаволіў пазоў **ПБНФ** да начальніка аддзела па ідэалягічнай працы Маладэцкага райвыканкаму **Сяргея Строка**. Абвінавачаньне ў правядзеньні несанкцыяванага мітынгу 1 траўня ў Горадні зьнітае 28 ліпеня з **Валер'я Леванеўскага** і ягонага сына **Уладзімера**, 30 ліпеня — з прадпрымальніцы **Натальі Васільевай**. 28 ліпеня намесьнікам старшыні Агульнанацыянальнага страйкаму прадпрымальнікаў **Аляксандра Васільева** выклікалі ў пракуратуру і ўручылі пастанову, паводле якой яго вінавацяць у абразе прэзыдэнта і арганізацыі масавых беспарадкаў (арт. 368 ч. 2 і арт. 342 КК). Вяроўны суд Беларусі 2 жніўня паводле пазову Міністэрства ліквідаваў **Беларускую партыю працы**. Судовыя выканаўцы спрабавалі 2 жніўня апісаць маёмасьць рэдакцыі газеты **«Народная Воля»**: згодна з рашэньнем суду, «НВ» мае выплаціць **Сяргею Атрошчанку** больш за 15 млн руб. Галоўны рэдактар «НВ» **Юсіф Сярэдзіч** адмовіўся падпісаць пастанову на вопіс, бо спадзяецца абскардзіць рашэньне папярэдніх судовых інстанцыяў у Вяроўным судзе. 2 жніўня на акцыі пратэсту студэнтаў ЭГУ быў затрыманы фотакарэспандэнт газеты «Белорусский рынок» **Раміль Насіблін**, яго адпусьцілі толькі пасьля паказу пустой флэш-карты зь лічбавага фотаапарата. Актывісты «Зубра» **Любоў Кучынская**, **Максім Громаў** і **Павал Юхневіч** былі затрыманыя 3 жніўня падчас распаўсюду ўлётка з інфармацыйнай праакцыю 21 ліпеня.

АШ

АНАТОЛЬ КОПІШЧУК

Рыцары ў Наваградку

14—15 жніўня ў Наваградку адбудзецца трэці фест сярэднявечнай культуры. На «Канцэртнай пляцоўцы» (цэнтральная гарадзкая плошча) будзе гучаць музыка гуртоў «Бурдон» (Украіна), «Drolls», «Musicum radicium» (Расея), «Яваровы людзі» (Канада), «Brevi» (Беларусь). А танцавальны гурт «Bassdance» (Беларусь) запрасіць слухачоў да танцаў.

«Турнірна-паказальная пляцоўка» (роў пад Замкавай гарой) прапануе ўвазе глядачоў II турнір карала Міндоўга. Таксама можна ўбачыць ваярскае забаву «Бег вікінгаў», вайскове спаборніцтва цяжкаўзброеных рыцараў без абмежавання правілаў, а таксама

інсцэніроўку штурму войскам Тэўтонскага ордэну Наваградзкага замку ў 1394 г.

На «Рамесьніцкай пляцоўцы» (разьмесьціцца на Малым Замку) будуча працаваць кавалі, ганчары, саломаліцельнікі, ткачы, разьбяры, беразьяншчыкі, лозапляцельнікі, майстар па вырабе паперы. Тут жа можна будзе пакаштаваць стравы сярэднявечнай кухні, а ўвечары першага дня фэсту Алясь Лось прапануе навучаньне традыцыйным беларускім танцам.

На Замкавай Гары будзе працаваць «Выставачная пляцоўка», дзе можна будзе павучыцца і пазабавляцца ў экспазыцыях «Рыцарскі шацёр», «Гомііская бронная майстэрня» і «Паселішча вікінгаў». І ўрэшце, глядачы стануць сьведкамі вырабы мастакамі скульптуры зь пяску.

Інфармацыя пра фэст: www.novogrudok.by, www.rasa.fromby.net

Даганяйце пад Клецкам!

3 2 да 6 жніўня моладзь Партыі БНФ праводзіць акцыю супраць знаходжання на беларускай зямлі расейскіх вайсковых аб'ектаў. Сэлета акцыя ладзіцца блізу Ганцавічаў, дзе разьмешчана радыёлякацыйная станцыя «Волга». Маладзёны пройдуць вуліцамі мястэчка і вёсак Ганцавіцкага і Клецкага раёнаў. Цягам чатырох дзён будзе пройдзена больш за 90 км.

Маёліка і саломка

Нацыянальны музэй гісторыі і культуры да 25 жніўня запрашае наведваць выставу «Залаты век маёлікі», а таксама да 1 верасьня — «Праз далячынь стагодзьдзяў» (народнае мастацтва, строі, этнаграфія).

Nature хутчэй жывая, чым morte

Да 6 жніўня ў музэі сучаснага выяўленчага мастацтва (пр.Скарыны, 47) працуе выстава эксплібрысаў Міколы Рыжага, а з 10 жніўня да 3 верасьня — выстава фатазьдымакаў Алены Шкаевай («Nature хутчэй жывая, чым morte»). Квітка — 2000.

«Варты» нам ня бачыць?

Перамовы паміж УП «Кінавідэапракат» і расейскімі пракатчыкамі блякбастэру «Начная варты» зайшлі ў тупік: дамовіцца наконт умоў пракаату не ўдаецца. Пакуль што можна толькі паслухаць саўндтрэк да фільму, адна з кампазіцый якога зробленая беларусамі з «Drum Ecstasy»: кампазіцыя захоўваюцца ў фармаце .mp3 на сайце www.drumecstasy.com.

«Помста сытха»

Карпарацыя «Lucasfilm» абвясціла, што трэцяя частка «Зоркавых войнаў» будзе называцца «Помста сытха». Паводле сюжэту, джэдаі будуча змагацца з ордэнам сытхаў — рыцараў цёмных сілаў, якія, згодна з афіцыйнай вэрсіяй, былі зьнішчаны больш за тысячу гадоў таму. Прэм'ера фільму прызначана на 19 траўня 2005 г.

Рок, фантастыка і мора ў музэях

У Гронаў (Нямеччына), на радзіме нямецкага рокера Уда Ліндэнбэрга, адкрыўся першы ў Эўропе музэй рок- і поп-музыкі. На яго стварэньне дзяржава вылучыла 10 млн эўра. Гісторыя поп-культуры ў музэі пачынаецца з салённай музыкі 1920-х. У экспанатах «рок-гісторыі» — фрэнч жаўнера амэрыканскага вайска Эльвіса Прэслі, пушачка для гашышу Джона Ленана. Наведнікі музэю таксама могуць паглядзець у кампутарах віртуальныя базы звестак і паспрабаваць сябе ў ролі стваральніка музыкі.

А ў Сьютле (ЗША) зьявіўся музэй навуковай фантастыкі, ініцыятыва адкрыцьця якога належыць сузаснавальніку «Microsoft» мультымільянеру Полу Алену. У музэі можна ўбачыць, як уяўлялі сабе будучыню фантасты ад 1950-х — праз кнігі, фільмы й часопісныя ілюстрацыі.

Музэй мора адкрыўся на тэрыторыі сярэднявечнай вэрфі ў Генуі (Італія) — «Культурнай сталіцы Эўропы-2004», паводле вызначэньня ЮНЭСКО. 14 заляў распавядаюць пра гісторыю мараплаваньня ад XV ст. У экспазыцыі ёсьць нават гатовая да спуску 40-мэтровая галера, якая стаіць на сярэднявечным стапэлі. Першая выстава музэю распавядае пра трансатлянтачныя рэйсы ад 1838 г., калі з Эўропы ў Амэрыку адправіўся першы параплаў.

Кіно ў Вэнэцыі

Сэлетні Вэнэцыйскі кінафэстываль (1—11 верасьня) распачнецца фільмам Стыўэна Спілбэрга «Тэрміналы». У конкурсным паказе будзе ўдзельнічаць 21 фільм, агулам жа пакажуць 170 кінастужак.

Прафэсура супраць Пуціна

Прафэсура Гамбурскага ўнівэрсытэту зьбірае подпісы супраць ушанаваньня званьнем прэзыдэнта Расеі званьнем ганаровага доктара. Цырымонія мусіла адбыцца 9 верасьня. Рэктарат унівэрсытэту вырашыў ушановаць Пуціна за ягоныя заслугі ў прасоўваньні рынкавай эканомікі ў Пецярбурзе. Ушанаваньне мела спрыяць сувязям ганзейскага гораду з Расеяй.

АВ; BelaPAN, Gazeta.pl

СЛУХАЙ У ПАДАРОЖЖАХ Лета з «Свабодай»

Гэтым летам «Свабода» штодня ў ранішнім этэры дае показкі ад Рыгора Барадуліна, які чыхвае і апявае (адначасна) зуброў Беларускай рэчаіснасьці — што савецкай, што несавецкай.

На «Свабодзе» — адзінай цалкам беларускамоўнай радыёстанцыі — апрача навінаў, аб'яднанага тэматыкаю «палітыка, эканоміка, мастацтва, культура, чалавек», выходзіць 12 аўтарскіх праграм.

Ранішні этэр складаюць зборныя грамадзка-культурныя тэмы, якія дасьледуюць Беларускае «калектыўнае несьвядомуе» і «суб'ектыўнае сьвядомуе» — тэндэнцыі разьвіцьця грамадзтва, культуры, эканомікі, палітыкі. Гучыць агляд колішняе і сёньняшняе прэсы, што дае магчымасьць сьцімаць, як і куды мы рухаліся ад часоў выданьня першае Беларускае газэты. **Вечаровы этэр** складаецца з аператыўных сюжэтаў, камэнтараў, а таксама спецыяльных дасьледаваньняў і аўтарскіх праграм.

Трохі пра некаторыя праграмы.

«Календар Свабоды» апавядае пра падзеі, што здарыліся ў той ці іншы дзень колісь і якія мелі значэньне для сьвету або для Беларусі. У цэлым паўстае такі Беларускацэнтрычны-эўраатлянтны календар, зь якога мо і не даведаешся пра 215-годзьдзе трэцяраднага расейскага паэта, але зразумееш, якім чынам Беларусь упісалася ў сьветнагістарычны кантэкст. Па гэтым календары можна палічыць беларускія ахвяры і героі, прапаганды і здраднікі, ацаніць маштаб той ці іншай падзеі.

Ранішні **«Званок на Свабоду»** падае галасы слухачоў. Людзі, як піша «Советская Белоруссия», выражаюць набалелае. Гэтай жа мэце служыць і перадача **«Паштовае скрыня»**. «Паштовае скрыню» вядзе кіраўнік менскага офісу «Свабоды» Валяцін Жданко. За ягонай адсутнасьцю — гісторыкі і пісьменьнік Уладзімер Арлоў.

«Прыватны дзеньнік» пад куратарствам Валяціны Ахсака — мазічная карцінка Беларусі, складзеныя з livejournal'аў звычайных і незвычайных людзей; гэта грона прыватных сусьветаў беларусаў. Вельмі рэфлексійная праграма. Часам настолькі шчыра, што думаецца: навошта чалавек так спавядаецца перад аўдыторыяй? Відаць, яго дома і на працы ніхто ня слухае (што характэрна для такога атамізананага грамадзтва, як нашаш).

Праграма **«Чытальная заля»** пабудаваная на пытаньні «Чым адметныя беларусы?». Складаецца з эсэ, напісаных вядомымі людзьмі, дасьледчыкамі мэнтальнасьці, інжынерамі чалавечых душ. Як беларусы робяць штодзённую справу: ідуць у войска, адпачываюць, кахаюць, п'юць, паміраюць, Богу моляцца, шлюбам бяруцца, мяжу пакідаюць, звалючыянуюць і да т.п. — вэрсіі.

«Экспэртыз на свабоде» — праграма, дзе ўрадавыя і няўрадавыя экспэрты разглядаюць з усіх бакоў, каб былі на кірмашы, якую-небудзь актуальную грамадзка-палітычную праблему. Апошняе на маёй памяці пытаньне было — «Ці патрэбна ўсталяваць у беларускіх гарадох відаакамэры сачэньня за грамадзянамі?» На гэтую тэму выслаўляліся чэкісты й праваабаронцы, а таксама простыя грамадзяне. Якія і маюць стацца аб'ектамі назіраньня.

Дзьмітры Падбярэскі, вядомы дасьціпнік і музыказнаўца, вядзе праграму **«Па-за тактам»**, прысьвечаную Беларускай і сусьветнай музыцы.

Вячаслаў Ракіці ўздымае з-пад хваляў нябыту **«Беларускую атлянтыду»**. Праграма з аднайменнай назвай прысьвечана штодзённай гісторыі часоў Вялікага Княства й Кароны. Суразмоўцы сп.Ракіцкага — гісторыкі, фалькларысты, філёлягі, археолягі, якія быццам на ўласныя вочы бачылі Беларускае сярэднявечча. Яны распавядаюць ня столькі пра замкі, палатны, храмы, рыцараў і дам, колькі пра тое, што насілі й елі, як кахалі й здраджвалі, якія кнігі пісалі й на чым езьдзілі, куды хадзілі танчы і з кім жаніліся нашы продкі, якія насілі пакурчаныя імені нахталт Ян Сьвярыны, Даміцэля Фэліцата альбо Цэзар Грандызолі.

Ёсьць процьма людзей, якія засумавалі па Сяргею Дубаўцу. «Наша Ніва» пад ягоным кіраўніцтвам была выспаю некранутай прыгажосьці, маўляў які Авалён. Хто хоча адчуць тую атмасфэру творчасьці, скептыцызму, бязьлітаснага аналізу й стваральнага сынтэзу, нечаканых паваротаў і высоўю, слухайце **«Вострую браму»** Сяргея Дубаўца. Праўда, у самалюбовых людзей гэты прадукт выходзіць стойкі комплекс непаўнаважанага.

Праграма **«Свайчынінікі»** апісвае жыцьцё тых, хто далёка ад родных сяліб. Беларусы перасталі растварацца ў сьвеце. Пра тое, як беларусы ўладкоўваюцца за мяжой і які набытак даюць сьвету, распавядае Ганна Сурмач.

Дык стойце ў «Свабодзе», а можаце гуляць зь ёй у амэрыканскі футбол, пінаючы нагамі й робчы цыжкія закіды. «Свабода» жывая, а жывое харошым кім не бывае.

Калі Вы вырашылі далучыцца да кола слухачоў, паведамляю хвалі й час: ад 6.00 да 8.00 у дыяпазоне КХ на частотах 6170 кГц (49 м) або 9635 кГц (31 м), ад 18.00 да 20.00 — 9565 кГц (31 м) або 15215 кГц (19 м), ад 20.00 да 22.00 — 7190 кГц (41 м) або 15480 кГц (19 м); нарэшце, ад 22.00 да 24.00 — 7115 кГц (41 м) або 9750 кГц (31 м).

Ева

Клубнае жыцьцё

Bronx
5 (чч), 22.00 — клубны чацьвер.
6 (пт), 22.00 — live jazz.
7 (сб), 22.00 — «Baltic Connection»: dj Saules Smugis (Вільня).

Белая Вежа
5 (чч), 19.00 — dj Dee, «White Tower»: dj Top, dj Grizzly.
6 (пт), 22.00 — dj Alex, dj Dee (europa). Квітка — 5 000.
7 (сб), 22.00 — «Euroclub»: dj Mixell (europa), go-go.

Гудвін
5 (чч), 21.00 — жывая музыка.
7 (сб), 21.00 — жывая музыка: джаз-трыё «N.C.».

X-Ray
6 (пт), 22.00 — dj-bar.
7 (сб), 22.00 — dj-bar.

Ямайка
6 (пт), 2.00 — «The Afterparty»: dj Noche, dj Dust.
7 (сб), 2.00 — «The Afterparty»: dj Grizzly, dj Fila.

Менская кінаафіша

«Аўрора» (253-33-60)
«Чалавек-паук»: 6—8 (пт—ндз) 13.00, 15.10.
«Законы прывабнасьці»: 6 (пт) 17.00, 19.00, 21.00; 7, 8 (пт—ндз) 17.00, 19.00, 21.00; 7, 8 (пт—ндз) 17.00, 19.00, 21.00.

(сб, ндз) 15.00 (іл), 17.00, 19.00, 21.00.
«Нешчасліўцы»: 6—8 (пт—ндз) 17.30, 19.20, 21.10.
«Берасьце» (272-87-91)
«Пазаўтра»: 6 (пт) 14.00, 16.20, 18.40, 21.00; 7, 8 (сб, ндз) 14.00 (іл), 16.20, 18.40, 21.00.
«Дружба» (240-90-13)
«Пазаўтра»: 6 (пт) 18.00 (іл), 20.30; 7 (сб) 18.00, 20.30; 8 (ндз) 18.00, 20.30 (іл).

«Кастрычнік» (232-93-25)
«Кепскія дзяўчаты» (прэм'ера): 6 (пт) 17.00, 19.00, 21.00; 7, 8 (сб, ндз) 15.00 (іл), 17.00, 19.00, 21.00.
«Масква» (223-27-10)
«Кепскія дзяўчаты» (прэм'ера): 6 (пт) 17.00, 19.00, 21.00; 7, 8 (сб, ндз) 15.00 (іл), 17.00, 19.00, 21.00.

«Мір» (284-37-71)
«Забойная парачка: Старскі і Хатч»: 6 (пт) 17.20, 19.20, 21.20; 7, 8 (сб, ндз) 15.20 (іл), 17.20, 19.20, 21.20.
«Забіць Біла-2»***: 6 (пт) 18.20, 20.40; 6, 7 (сб, ндз) 16.00, 18.20, 20.40.

«Перамога» (223-77-66)
«Законы прывабнасьці»: 6 (пт) 15.00, 17.00, 19.00, 21.00; 7, 8 (сб, ндз) 15.00 (іл), 17.00, 19.00, 21.00.
«Піанер» (227-64-87)
«Маладыя таткі»***: 6—8 (пт—ндз) 16.00, 17.30, 21.10.
«Вечнае зьвязаньне стрась-

ці»***: 6—8 (пт—ндз) 19.15.
«Цэнтральны» (220-34-16)
«Яшчэ пра вайну»: 6—8 (пт—ндз) 11.00.
«Забіць Біла-2»***: 6 (пт) 12.20, 15.10, 17.50, 20.30; 7, 8 (сб, ндз) 12.20 (іл), 15.10, 17.50, 20.30.
(іл) — ільготны сэанс (скідка 50% для ўсіх глядачоў)
Рэйтынгавыя абмежаваньні: *** — дзеці да 16 год не дапускаюцца; **** — дарослым з 18 год.

Юнаму глядачу:

«Берасьце»
«Левакові перыяд»: 6 (пт) 10.30; 7, 8 (сб, ндз) 12.00.
«Дружба»
«Кашэчы лісты»: 6 (пт) 10.30; 7, 8 (сб, ндз) 13.00.
«Мір»
«Тайна Блакітнай даліны»: 6 (пт) 10.30; 7, 8 (сб, ндз) 14.00.
«Дзеці шпіёнаў 3D: гульня скончана»: 6—8 (пт—ндз) 13.00.
«Перамога»
«Тайна Заборскага віру»: 7, 8 (сб, ндз) 13.30.
«Піанер»
«Карлік Нос»: 6—8 (пт—ндз) 10.20.
«Бібі — маленькая чараўніца»: 6—8 (пт—ндз) 12.20.
«Ведзьма ў сям'і»: 6—8 (пт—ндз) 14.20.

МЕНСКАЯ КІНАПРЭМ'ЕРА

Выхаваньне сьцягвознасьцю

Геранія карціны, 16-гадовая Кедзі Херан, якая ўсё дзяцінства правяла ў Афрыцы з бацькамі-навукоўцамі, упершыню ідзе ў цывілізаваную школу ў штаце Ілінойс. Але норавы афрыканскай саваны — нішто ў параўнаньні са школьнымі джунглямі.

Кедзі (Ліндсі Лохан, якая мянялася з матуляй целаі ў «Чумавой пятніцы») дапамагае асвойтацца ў варожым сьвеце сельпукаватых гей Дэміян і готка Джэні. Кампанія траваедных адшчапенцаў плянуе дыверсію. Кедзі мусіць пратачыцца ў драпежную тусюўку «Баўніц» — і ўбіцца ў ласку да галоўнай школьнай сьцеры Рэджыны, каб выведаць чужынскія сакрэты. (Адзін з самых страшных сакрэтаў — чырвоная форма юрлівых і разбэшчаных сьнягурак.)

Але нават Дарвін не падазраваў, што ў выніку перайманьня дзяўчынка можа ператварыцца ў зьмяю, якая плюецца атрутай. Да таго ж, сьцеры разнажаюцца кланаваньнем, а Кедзі Херан — шматаб'яцальны клон каралевы.

Школа як джунглі, поліэкраннае плёткі, гутаркі ў камэру абядаючага сакавіты гратэск, але ў палікарэктнага жанру лёгкай камэдзі іншыя задачы. Пакладзеная ў аснову сьцэнару навукова-папулярная кніга Разалінд Уайзман «Каралевы пчол і іх па-

«Кепскія дзяўчаты» («Mean girls») ЗША, 2004, каляровы, 97 хв.
Жанр: Моладзевая камэдзя
Адзнака: 4,5 (з 10)

мочнікі: у дапамогу вашай даццэ...» вучыла правільна жыць. Таму, калі канкурэнтку Рэджыну зьбівае аўтобус, яна ўваскрэсае, каб трапіць на школьны балі і ўпотаікі дзякаваць гераніі за выхаваньне — а Кедзі раздае карону прыгажуні ўсім дзяўчынкам (кавалачак дастаўся і Дэміяну).

Калектыўнае лязьне ад зламаўнасьці выб'е сьлёзы ў апошніх пляткарак — і кожная школьніца засвоіць, што нельга гаварыць гадасьці за сьпінамі і варты быць проста сабою. Такіх павучальных высоў карціна і дамагаецца — і робіць гэта зь лёгкім сьмехам.

Андрэй Расінькі

АЛІМПІЯДА ЛЕВЫМ ВОКАМ

Допінгавая рэвалюцыя

Чым бліжэйшая Алімпіяда, тым усё болей пераконваюся ў думцы, што адзінае на свеце спартовае мерапрыемства, дзе атлеты не ўжываюць допінгу, — менская лыжня на кубак прэзыдэнта. Хоць ты зажрыся анаболікамі, хоць усе вены зашырай мэтамфэтамінамі, хоць ты абкурыся касякамі дарэпаэтыну — усё роўна перамога вунь той вусаты лыжнік. Іншая рэч у алімпійскім руху.

Там склалася парадаксальная сытуацыя: з аднаго боку, ад спартсменаў патрабуюць рэкордаў — прарываў за рамкі фізічных лімітаў арганізму гома сапіенса, а з другога — забараняюць прымаць рэчывы, якія б стымулявалі такія біялагічныя нонсэнсы. На сайце Сусветнай федэрацыі шахмат прачытаў, што цяпер нават аматараў ходу фэрзя з E2 на E4 будуць правяраць на прысутнасць нейкіх стымулятараў. Нонсэнс. Вядома, што скандынаўскія вікінгі здолелі захапіць усю Эўропу якраз дзякуючы таму, што абажраліся мухамораў.

Між тым, досвед нашай суайчынніцы Юліі Паўловіч дэманструе, што мы таксама не на абочыне прафэсійнага спорту. Нагадаю, што ў выніку экспертызы на Алімпіядзе ў Солт-Лэйк-Сыты высветлілася, што склад нейкага нандаранолу ў аналізе нашай шорт-тэкаўкі ў 380 разоў перакрыў норму. Гэта, як ні дзіўна, сьведчыць пра тое, што мы сапраўды ў кагорце спартовай эліты. У верасні 2003 г. зьявілася інфармацыя аб тым, што ўжо створаны генны допінг. Уявіце сабе, што праз пару гадоў Мірнаму змогуць перадаць ген, які павялічыць моц яго ўдарнай руки на столькі кабылінных сіл, што тае моцы хопіць, каб нейкі там Агасі выленеў за корт. А Бялькевічу змогуць спецыяльна пашырыць ныркі. Тады ён усе 90 хвілін гульні будзе заставацца на полі сьвежачком. Пры гэтым ня значыць, што ў Мірнага ў выніку прыёму допінгу другая рука высыхне, а Бялькевічавая жонка ад сэксуальнай безнадзёгі (эфэкт допінгу) пойдзе налева: зьмены ў адным органе арганізму ня будуць уплываць на іншыя.

Зразумела, пасля гэтага стандарты допінгу перагледзяць і афэру Паўловіч будуць успрымаць як нейкі бязьвінны жарт. Падумаеш, перапланула дозу ў 380 разоў. Вось калі б яна сабе трэцюю нагу прышыла!

Новая сытуацыя вымагае ад кіраўнікоў нашай каманды ў Атэнах спецыфічнай этыкі: гэта як у арміі, адкуль прыйшоў увесь камандны склад нашага спорту. Брому жаўнерам, натуральна, можна не даваць, але тады яны будуць думаць не пра пастаўленыя вярхоўным галоўнакамандуючым задачы, а пра бюст Памэлы Андэрсан.

Допінгавая адліга цікавая для беларусаў яшчэ і ў кантэксце бацькавага бзіку — масавага спорту. Масавы спорт (чыгэй — прафэсійны спорт) на фоне будучай допінгавай рэвалюцыі азначае масавае праўленьне вынікаў прыёму прэпаратаў — вірылізацыі мужыкоў і маскулінізацыі жанчын, страты арыентацыі, таксычных эфэктаў...

Гэта і ёсьць партрэт звышчалавека — беларуса эпохі трыумфу рынкавага сацыялізму.

Лёлік Ушкін

Андрэй Хадановіч

Мужыцкая праўда

Там, дзе зарослай пратокай плывец героі, кінуюшы сем'і і хатнюю гаспадарку; там, дзе зьбірацца нельга больш як па трое, каб не залішне перагружаць байдарку;

там, дзе ўсё так неймаверна і так ярскава, што падаецца фільмам зь нянашым удзелам, толькі руку аператара водзіць то ўлева, то ўправа ў вузкім зазоры між плыняю й вашым целам;

там, дзе збываюцца ўсе непатрэбныя мары, дзе не пужаюць бяровыя, карчы й камяні, калі глядзіш на сонца празь цёмныя акулеры і вяслуеш так хутка, што адстаюць сьляпіны;

між Летувой (ці Літвой) і Горадняю (ці Гроднам), на скрыжаванні прыемнасьці і карысьці, ты адчуваеш сябе амаль несмяротным — у параўнанні з істотай, якая хацела ўгрызці...

Марная марнасьць па найтанейшым у краі кошце. (Праўда, «піла» тут назоўнік, а не дзеяслоў.) Можна пісаць лісты і слаць у бутэлькавай пошце — скідзельскім пэнсіянэркам будзе багаты ўлоў!

П'еш самаробны напой на зёлках і мёдзе і адно выпадкова не перабіраеш мяжы, каб, абудзіўшыся зранку ў цёплым, сухім намёце, верш рамантычны скласці пра холад і пра дажджы.

Катранская пушча, канец ліпеня 2004

14—15 жніўня

Запрашаем на фэст сярэднявечнай культуры ў

Наваградак з заездам у Мір, Шчорсы і Любчу.

Т.: 232-54-58, 273-81-14, 622-57-20 (Зьміцер) 264-12-38, 776-24-35 (Павал)

ПАШТОВАЯ СКРЫНКА

Алесью Р. 100-годзьдзе Л.Краскоўскай — тэма цікавая, але Ваш артыкул напісаны за надта суха... Па-мастаку недасканалы.

Наша Ніва

незалежная газета

заснаваная ў 1906, адноўлена ў 1991

галоўныя рэдактары «Нашай Нівы»: З.Вольскі (1906), А.Уласаў (1906—1914), Янка Купала (1914—1915), А.Луцкевіч, У.Знамяроўскі (1920), С.Дубавец (1991—2000).

сакратарка рэдакцыі Наста Бакшанская
галоўны рэдактар Андрэй Дынько
фота-рэдактар Арцём Льва
карэктарка Галіна Рабянкова

нам. галоўнага рэдактара Андрэй Скурко
тэхнічны рэдактар Андрэй Чык
выдавец і заснавальнік Фонд выдання газэты «Наша Ніва»

АДРАС ДЛЯ ДОПІСАЎ:

220050, Менск, а/с 537
Tel/fax: (017) 284-73-29, 8-029-613-32-32,
8-029-707-73-29.

E-mail: nn@promedia.by

On-line: www.nn.by

© НАША НИВА. Спасьлілка на «Нашу Ніву» абавязковая. 8 палос фарматам А2, 4 друк. арж. Друкарня РУП «Выдавецтва «Беларускі Дом друку». Менск, пр. Скарыны, 79. Рэдакцыя не нясе адказнасьці за змест рэкламных абвестак. Кошт свабодны. Пасьведчаньне аб рэгістрацыі пярэднячага выдання № 581 ад 4 ліпеня 2002 г., выдадзенае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь. Юрыдычны адрас: г. Менск, вул. Калектарная, 20а, п. 2а. Р/р 3015212000012 у МГДААТ «Белінвестбанк», Менск, код 764. Наклад 3377. Газэта выдаецца 48 разоў у год. Нумар падпісаны ў друку 21.00 4.08.2004. Замова № 4712. Рэдакцыйны адрас: Менск, Калектарная, 20а/2а

КАІСА

Ліпеньскія шахбаталіі

Зазвычай у сярэдзіне лета на шахматным фронце зацішша. Сёлета, аднак, акрамя мэмарыялу Верасаву ў Менску, заўважнай падзеяй сталіся шахбаталіі ў Віцебску. Летась абласная федэрацыя выступіла ініцыятарам «начнога марафону» — бліцтурніру для сапраўдных фанатаў шахматаў, якім у радасьць палыхаць ранішнія мінакоў квадратнымі вачыма. Сёлета дзякуючы падпрымальнаму Аляксандру Сарбаю на Дзьвіне ладзіліся ажно тры спаборніцтвы. Найцікавейшым быў, без сумневу, «орен» у дзевяць тураў для майстроў, кандыдатаў і «гросаў». Зусім у духу «Славянскага базару» да нас прыбылі расейцы з украінцамі. Адзін з гасьцей, расейскі грасмайстар Аляксей Ілюшын, і заваяваў першае месца, падзяліўшы яго зь менскім калегам Сержуком Азаравым. Абодва набралі па 6,5 ачка. Гаспадар плячоўкі, рэйтынг-фаварыт Андрэй Кавалёў (Ело 2550), прыйшоў толькі чацьвертым, адстаўшы на паўкроку.

Да дня шахмат (20 ліпеня) энтузіясты прымеркавалі традыцыйную «швайцарку» із скаронаным кантролем. Цесная зала па менскім адрасе К.Маркса, 10 не ўмяшчала ўсіх ахвотных. У выніку пераканаўча перамог майстар Ігар Ратковіч — 7,5 бала з 9. Зрабіў сабе падарунак да 40-годзьдзя.

ВР

Як бы вы згулялі?

Пазыцыя з парты М.Аляўдзін — С.Жыгалка, Віцебск, 2004. Тут чорныя пайшлі 1...Te8! і зьявілі партыю ўнічыю. А што было б пасля 1...Фg5?

Адказ на заданьне з №28: 1...Ка8!, актыўныя чорныя выйгралі гэтую партыю, у якой стаялі на пройгрыш.

НЯ РЭЖЦЕ ГАЗЭТУ!

Увага! Цяпер прыватную абвестку ў «НН» (ня больш за 15 словаў) можна падаць звычайным лістом (а/с 537, 220050, Менск), а таксама электроннай поштай на адрас nn@promedia.by або разьмясьціць на форуме сайту www.nn.by. Дык скарыстайцеся!

КРЫЖАВАНКА

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
			12		13					
14		15					16			
		17				18	19			
20				21	22		23			
		24	25						26	
27	28						29	30		
31		32		33		34		35		36
37					38		39		40	
			41	42			43			
44	45			46					47	48
49			50	51	52				53	
	54				55		56			
57	58		59		60		61			
62					63		64			

Па гарызанталі: 1. Адным словам — альхімія, астралёгія, хірамантыя. 8. Арганізацыя, у якой Беларусь страціла статус спецыяльна запрашанага. 12. Расейскі самалёт. 13. Ак ..., якога жонка прывалакла сілком на сход, і той адчуў сябе няёмка і плітануў праз чорны ход («Сказ пра Лысую гару»). 14. Навука пра ўзаемадзеянне чалавека і прадметаў, якімі ён карыстаецца. 16. Канечнасьць у маржоў. 17. Не народ для ..., а ... для народу. 18. Пасудзіна, у якую дояць малако. 20. «Дзідзечка, твой ... у брудзе!» (Кандрат Крапіва). 23. У Беларусі — вобласць, у Іране — ... 24. Множнік, звычайна выражаны лічбамі. 26. Дваццаць сёмай літара беларускага альфабэту. 27. У адным значэньні — прымус, у другім — шум. 29. Даўнеславянская літара зь лічбавым значэньнем «1». 31. Сябар Вінні-Пуха, які аднаго разу згубіў хвост. 32. Травяністая бесхлярафільная расьліна, якая паразытуе на каранях ляшчынны, волькі і іншых дрэў. 35. Гэтая трапічная «валасатая бульба» і сямейства бясхрыбных птушак называюцца аднолькава. 37. Сучасны мікрадыназаўр. 38. Надзвычай моцны страх. 40. Сястра Люка Скайуокера ў IV—VI эпізодах «Зоркавых войнаў». 41. Тое, што ўдаецца ашчадзіць. 44. У Беларусі — вёска, на Каўказе — ... 46. Амэрыканская энэргетычная карпарацыя, якая з шумам збанкрутавала. 47. Бог Сонца. 49. Расьліна, зь якой атрымліваюць жоўтачырвоную фарбу, і сама гэтая фарба. 50. Зброя для пусканьня стрэл. 52. Інчай: млекакормяча жывёліна. 54. Літаральна з лаціны — палка, каб гнаць скаціну. 56. Поставецкі фэномэн: людзі ў вольны час працуюць за дарма. 57. У 1998—2001 гадах старшыня місіі АБЭС ў Беларусі. 59. Самы маленькі крывяносны сасуд. 62. Аўтар апэры «Тарас на Парнасе». 63. Нота і шрубалёт. 64. Даўней: салдаты лёгкай кавалерыі.

Па вертыкалі: 1. Лукашэнкаўскі прадмет у ВНУ. 2. Асабліва пяхучая крапіва. 3. Адна мільярдная доля мэтра. 4. Дадатны электрод. 5. Кніга Джойса. 6. Англіійскі мараплавец, ахвяра канібалізму. 7. Плады, якія абваліліся ад ветру. 8. «Па глытку за кожную лусту хлеба, Па глытку за кожную ... кветкі. Добры напой» (Фэлікс Аксэнкаў). 9. Міжземнаморская расьліна з зубчатымі лістамі. Дала назву элементу дэкору, характэрнаму для антычнай і заходнеэўрапейскай архітэктуры рэнэсансу, барока, клясыцызму. 10. Акцэнталёгічны варыянт слова «раскоша». 11. Забойства са згоды ахвяры. 15. Інчай: сотка. 19. Ёй кіруе Кофі Анан. 21. Вялікі сьвяточны базар. 22. Самы старажытны від грамадзкага транспарту. 25. Частка храму або эквадорскі вулкан. 28. Прарок. 30. Сямейства расейскіх аўтамабіляў. 33. Беларускі пілотаў, сталы аўтар «Arche». 34. Танец,

назва якога ў перакладзе азначае «група з чатырох чалавек». 36. Тое ж, што й дзік. 39. Паводле старажытнагрэцкай міталёгіі, стыхія, што існавала да ўзьнікненьня сьвету. 42. Ласкавая мянушка Эрнэста Гевары. 43. Ён у XI ст. пасьпеў пабыць каралём Англіі, Даніі і Нарвэгіі, аб'яднаў іх на некаторы час у адну дзяржаву ды заслужыў мянушку «Вялікі». 44. Яна ёсьць і ў зьявольных, і ў прэзыдэнтаў. 45. Драпежнік сям'і куліцавых. 48. Племя паўночнаамэрыканскіх індзейцаў. 50. Яго дралі на лапці. 51. Камунальнае ўнітарнае прадпрыемства. 53. Кватэра барсука, лісы, іншых жывёл. 55. Газэта і холдынг. 58. Арганічны адклады на дне вадаёмаў. 60. Агульная частка ў імянах беларускай мастацкай, кітайскага паэта і забойцы Кенэдзі. 61. У беларусаў — «бай», ва ўкраінцаў — «уа», у расейцаў — «...».

Склаў Сяргей Петрыкевіч

ПРЫВАТНЫЯ АБВЕСТКІ

КНИГИ

Прадам кнігі: Я.Карскі «Белорусы. Язык белорусского народа» ў 3 кнігах, 1953 г., «Белорусские народные танцы, хоры, игры», аўт. Алексютовіч Л., кнігі БНТ, паэзія ды інш. Т.: 236-02-15

Прадам часопісы «Спадчына», «Маладосць», «Полымя» — усё старыя нумары — або памяню на кнігі па гісторыі, этнаграфіі, архітэктуры ды інш. Т.: 236-02-15

Прадам кнігі «Каталіцкія храмы Беларусі», «Нарысы

гісторыі Беларусі» ў 2-х тамах, 1995 г., «История архитектуры Беларуси», энцыклапедычны даведнік і іншыя кнігі па гісторыі, архітэктуры, этнаграфіі, фальклёры, паэзіі, вялікі выбар. Т.: 236-02-15

Прадам кнігі: «Энцыклапедыя гісторыі Беларусі», 4 і 5 тамы. Т.: 236-02-15. Ігар

Новыя майкі з нацыянальнай сымбалькай, рэдкія кнігі, газэты, часопісы, слоўнікі, календары, значкі, шаўроны, відэа, аўдыё, CD на Румянцава, 13 (ТБМ). Панядзелак — пятніца (11.30 — 17.00). Т.: 8-029-707-40-01

Гутарка пісьменьніка Барыса Яўгенава з генэралам Фраловым, артыкул Ігара Літвіна «Чаму Літва пісала «па-руску». Шукайце на Румянцава, 13 (ТБМ), 11.30 — 17.00 (панядзелак — пятніца)

Набуду энцыклапедыю гісторыі Беларусі (1, 3, 4, 5 тамы альбо ўсе разам). Т.: 8-029-707-40-01

КВАТЭРА

Дзьве дзёнчыны здымуць 1-пакаёвую кватэру на доўгі тэрмін, тана. Т.: 676-87-36